

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE YÖNELİK
HOŞGÖRÜYÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLERİN
GİZLİ SINIF ANALİZİ VE UYUM ANALİZİ İLE
İNCELENMESİ**

Hatice Gül BOZDEVECİ
2501181823

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Özlem YORULMAZ

İSTANBUL – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ

TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE YÖNELİK HOŞGÖRÜYÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLERİN GİZLİ SINIF ANALİZİ VE UYUM ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Hatice Gül BOZDEVECİ

İnsanlık tarihi boyunca süregelen göç etme hali toplumları yakından ilgilendiren ve sosyolojik, psikolojik, iktisadi, siyasi olarak çeşitli sorunlara neden olabilen toplumsal bir harekettir. Göçün sebepleri arasında en temel olanı bireylerin daha iyi bir yaşama sahip olma istekleridir. Bireyler daha iyi bir yaşam hakkına sahip olmak isterken göç etme sebepleri gönüllü ya da zorunlu olabilmektedir. Savaş, doğal afet, ekonomik kriz gibi sebepler bireylerin toplu halde göç etmelerini zorunlu kılan faktörler arasındadır. Özellikle kitleler halinde göç etmek durumunda kalan bireyler gittikleri yerler için de çeşitli sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, dini sorunlara yol açabilmektedir. Bu problemlere yol açılmaması adına yerel halk ile göçmenler arasında kurulan dengenin sağlam olması politika üreticilerin görevidir.

Son yıllarda yaşanan Arap Baharı, Suriye iç savaşı, siyasi istikrarsızlık nedeniyle meydana gelen Afganistan’daki karışıklıklar kitlesel göç hareketlerinin artmasına sebep olmuştur. Hiç şüphesiz bahsedilen toplu göç hareketlerinden oldukça fazla etkilenen ve yoğun olarak göç alan ülkelerden biri Türkiye’dir. Türkiye’de göçmen sayısındaki artış hızının yüksek olması üretilen politikaların yeterli gelmemesine sebep olarak göçmenlerle ilgili yeni politikalar üretilmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle yerel halk ile göçmenler arasında zaman zaman problemler yaşanır hale gelerek yerel halkın göçmenlere yönelik hoşgörü düzeylerinin azaldığı saptanmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörülerini belirleyen faktörler araştırılmıştır. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, çalışma durumu gibi demografik bilgilerin yanı sıra dini inanç seviyesi ve politik görüş düzeyi faktörleri baz alınarak bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörü düzeyleri değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında Dünya Değerler Anketi'nin son dalgasında yer alan veriler kullanılmıştır. Ankette yer alan verilere ilk olarak Gizli Sınıf Analizi uygulanmış daha sonrasında bahsedilen faktörlerin derinlemesine incelenmesi amacıyla Uyum Analizi uygulanmıştır.

Yapılan Gizli Sınıf Analizi sonucu Türkiye'de yaşayan bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörü düzeyi açısından üç sınıfa ayrıldığı saptanmıştır. Bireylerin üç sınıfa ayrılmaları üzerinde çalışma durumu, gelir düzeyi, dini inanç düzeyi ve politik görüş düzeyi değişkenlerinin belirleyici olduğu görülmüştür.

Hoşgörü düzeyini etkileyen dinamikleri ayrıntılı değerlendirmek amacıyla yapılan Uyum Analizi sonucunda ise eğitim düzeyinin literatürde yer alan bilgilere paralel olarak göçmenlere yönelik hoşgörüde belirleyici bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan analizler sonucunda yaş ve cinsiyet değişkenlerinin göçmenlere yönelik hoşgörüde belirleyici bir etkilerinin olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Türkiye'de Göç, Göçmen, Hoşgörü, Gizli Sınıf Analizi, Uyum Analizi.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE FACTORS DETERMINING TOLERANCE TO IMMIGRANTS IN TURKEY WITH LATENT CLASS ANALYSIS AND CORRESPONDENCE ANALYSIS

Hatice Gül BOZDEVECİ

Migration, which has continued throughout the history of humanity, is a social movement that is closely related to societies and can cause various sociological, psychological, economic and political problems. Among the reasons for migration, the desire of individuals to have a better life is the most basic. While individuals want to have the right to a better life, the reasons for migration can be voluntary or compulsory. Reasons such as war, natural disaster, and economic crisis are among the factors that make it necessary for individuals to migrate en masse. In particular, individuals who have to migrate in masses may cause various social, political, economic, cultural and religious problems for the places they go. In order not to cause these problems, it is the duty of policymakers to ensure that the balance established between the local people and the immigrants is sound.

The turmoil in Afghanistan due to the Arab Spring, the Syrian civil war, and political instability in recent years has led to an increase in mass migration movements. Undoubtedly, Turkey is one of the countries that is highly affected by the mass migration movements and receives intensive migration. The high rate of increase in the number of immigrants in Turkey caused that the policies produced were not sufficient, necessitating the production of new policies regarding immigrants. For this reason, it has been determined that there are problems between the local people and immigrants from time to time, and the tolerance level of the local people towards immigrants decreases.

In this study, the factors that determine the tolerance of individuals living in Turkey towards immigrants were investigated. Tolerance levels of individuals towards immigrants were evaluated based on demographic information such as gender, age, education level, income level, employment status, as well as religious belief level and political opinion level factors.

Within the scope of the study, the data from the last wave of the World Values Survey was used. Firstly, Latent Class Analysis was applied to the data in the questionnaire, and then Correspondence Analysis was applied in order to examine the mentioned factors in depth.

As a result of the Latent Class Analysis, it was determined that individuals living in Turkey were divided into three classes in terms of tolerance towards immigrants. It was seen that the variables of working status, income level, religious view level and political view level were determinative on the division of individuals into three classes.

As a result of the Multiple Correspondence Analysis, which was conducted to evaluate the dynamics affecting the level of tolerance in detail, it was concluded that the level of education has a decisive effect on tolerance towards immigrants in parallel with the information in the literature. As a result of the analysis, it was determined that the age and gender variables did not have a decisive effect on tolerance towards immigrants.

Keywords: Migration, Migration in Turkey, Immigrant, Tolerance, Latent Class Analysis, Correspondence Analysis.

ÖNSÖZ

Geçmişten bugüne dek geçen süreçte göç konusu tüm toplumları ilgilendiren sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ile değişen sosyal, siyasi, ekonomik, dini, kültürel düzen yalnızca göç eden bireyleri değil göç alan ülkelerdeki yerli halkı da yakından etkilemektedir. Dünya nüfusunun artmasıyla birlikte göçmenlik sorunu da büyümüş ve özellikle kitleler halinde yapılan göçler toplumları daha fazla etkiler hale gelmiştir.

Türkiye'nin tarihsel süreci, jeopolitik konumu, Müslüman bir ülke olması nedeniyle izlediği göç politikaları ve benzeri gibi faktörler nedeniyle geçmiş yıllardan günümüze kadar yoğun göç almasına sebep olmuştur. Özellikle son yıllarda Türkiye sınırında bulunan Suriye, Afganistan, Rusya gibi bazı ülkelerde meydana gelen savaş ve karışıklıklar Türkiye'ye göç eden birey sayısını arttırmıştır. Gelen göçmen sayısının fazla olması yerli halkın tepkisine neden olmaya başlayarak göçmenlere yönelik hoşgörülerini düşürmeye başlamıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde göç kavramından hareketle göçün kavramsal çerçevesi, türleri, Avrupa ve Türkiye'de göç hareketleri, Türkiye'deki göçmen sayısı, düzensiz göçmen sayısı gibi başlıklardan bahsedilmiştir. İkinci bölüm olan literatür çalışmasında ise hoşgörü kavramından yola çıkaran göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerin sebepleri araştırılmış ve Türkiye'de bu konu hakkında yapılan bazı çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışma kapsamı boyunca kullanılmış olan Gizli Sınıf Analizi ve Uyum Analizi hakkında bilgi verilerek elde edilen bulgulara dördüncü bölümde değinilmiştir.

Çalışmayı sürdürebilme konusunda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Özlem YORULMAZ'a, aynı şekilde desteklerini her zaman hissettiğim çok sevgili babam Kemal Ceyhan'a, annem Emine Ceyhan'a, sevgili eşim İsmail Bozdeveci'ye ve destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Hatice Gül BOZDEVECİ

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

1.1. Göç Türleri.....	3
1.2. Kitlesele Göç Hareketleri ve Nedenleri.....	5
1.3. Göçmen, Mülteci, Sığınmacı Kimdir.....	5
1.4. Avrupa Birliğı ve Göç Hareketleri.....	6
1.5. Türkiye Cumhuriyeti ve Göç Hareketleri.....	7
1.6. İkamet İzni, Geçici Koruma ve Düzensiz Göçmenler Kapsamında Türkiye Cumhuriyeti.....	8
1.7. Türkiye’de Göçün Yol Açtığı Problemler.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Cinsiyet Faktörünün Etkisi.....	16
2.2. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Yaş Faktörünün Etkisi.....	19
2.3. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Eğitim Faktörünün Etkisi.....	20
2.4. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Dini İnanç Faktörünün Etkisi.....	22
2.5. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Politik Görüş Faktörünün Etkisi.....	24
2.6. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Gelir Düzeyi Faktörünün Etkisi.....	25
2.7. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Çalışma Durumu Faktörünün Etkisi.....	27
2.8. Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Hoşgörüyü Belirleyen Faktörler Hakkında Yapılan Bazı Çalışmalar.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Gizli Sınıf Analizi.....	32
3.2. Uyum Analizi.....	36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

4.1. Bulgular.....	46
SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA.....	67

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. İkamet İzni ile Ülkemizde Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı..	9
Grafik 1.2. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı.....	10
Grafik 1.3. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyrak Dağılımı.....	10
Grafik 1.4. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	11
Grafik 4.1: Ankete Katılan Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	39
Grafik 4.2: Eğitim Düzeyi.....	41
Grafik 4.3: Gelir Düzeyi.....	42
Grafik 4.4: Dua Etme Sıklığı.....	44

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1: Araştırma Modeli.....	45
Şekil 4.2: Üç Sınıflı Modele Ait Gizli Sınıf Olasılıkları.....	48
Şekil 4.3: Eğitim Düzeyi Değişkeni ve Toplumsal Çatışma İlişkisi Çizimi.....	55
Şekil 4.4: Eğitim Düzeyi Değişkeni ve İşsizlik İlişkisi Çizimi.....	56
Şekil 4.5: Eğitim Düzeyi Değişkeni ve Suç Oranları İlişkisi Çizimi.....	57
Şekil 4.6: Camiye Gitme Sıklığı Değişkeni ile Toplumsal Çatışma İlişkisi Çizimi....	58
Şekil 4.7: Dua Etme Sıklığı Değişkeni ile Toplumsal Çatışma Değişkeni İlişkisi Çizimi.....	59
Şekil 4.8: Yaş Değişkeni ile Suç Oranları, İşsizlik Sorunu, Terör Tehlikesi Değişkenlerinin İlişki Çizimi	60
Şekil 4.9: Cinsiyet Değişkeni ile Suç Oranları, İşsizlik Sorunu, Toplumsal Çatışma Değişkenlerinin İlişki Çizimi.....	61

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Dünya Değerler Anketi Verileri Sonuçları.....	12
Tablo 2.1: Dünya Değerler Anketi “Göçmenlerin Komşum Olmasını İstemem” İfadesine Verilen Yanıtların 5., 6., 7. Dalga Sonuçları.....	18
Tablo 3.1: İki Boyutlu Kontenjans Tablosu.....	37
Tablo 4.1: Yaş Dağılımı.....	40
Tablo 4.2: Bireylerin Gelir Düzeyleri.....	41
Tablo 4.3: Bireylerin Politik Görüş Düzeyleri.....	43
Tablo 4.4: Modelde Yer Alan Değişkenlerin Ölçek Türleri.....	46
Tablo 4.5: Sınıflandırma Kriterleri.....	47
Tablo 4.6.: Modele Ait Üç Sınıfın İsimlendirilmesi ve Yorumlanması.....	49
Tablo 4.7.: Üç Sınıflı Modele Ait Koşullu Olasılıklar.....	50
Tablo 4.8: Üç Sınıflı Modele Ait Değişkenlerin Anlamlılık Değerleri.....	52

GİRİŞ

En genel anlamıyla göç; bir bölgede yaşayan bireylerin yaşadıkları yeri çeşitli nedenlerle terk ederek başka bir bölgede yeni bir yaşam kurmaları anlamına gelmektedir. Tarihsel süreçte oldukça fazla görülen göç hareketlerinin nedenleri değişkenlik gösterebilmektedir. Göç hareketlerine neden olan durumların başında savaş gibi siyasi sebepler, ekonomik problemler, dini nedenler, doğal afetler, ülkedeki refah seviyesinin kötüye gitmesi gibi faktörler gelmektedir. Bu gibi nedenler dolayısıyla göç eden bireylerin temel hedefleri daha iyi ve daha güvenli bir yaşam sürdürmektir (Ateş, 2018:45).

Göçle ilgili yapılan çalışmalarda göçe sebep olan olayların incelenmesinin yanında göçün sonuçlarının da incelenmesi önem arz etmektedir. Bunun sebebi göçün çok boyutlu bir durum olması ve böylece göç hareketlerinin beraberinde birçok değişim sürecini getiriyor olmasıdır.

Göçün bereket getirdiğini, ekonomik hareketlilik kazandırdığını, ülkelere güç kattığını (Cebeci, 2015:142) düşünenler olsa da birçok görüşe göre göç sonrası ülkelerde çeşitli güvenlik, ekonomik, sosyo-kültürel, dini problemler açığa çıkmaktadır. Bu durum göç edilen ülkenin ekonomik düzeyine göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, işçi ihtiyacı olan bir ülke, o ülkeye göre nispeten daha düşük ekonomik düzeye sahip ülkelere işçi talep edebilir. Böylece işçi ihtiyacı olan ülkeye giden işçiler gittikleri bu ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilir. 2. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin ucuz ve niteliksiz (Yamanlar, 2020:555) işçi göçü istemesi, Almanya'ya çok sayıda işçi istihdam etmesi bu ülkelere ekonomik açıdan oldukça olumlu bir katkı sağlamıştır. Fakat zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan bireyler özellikle kitleler halinde göç etme durumu mevcutsa gittikleri ülkeler için çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel, dini problemleri de beraberinde getirirler. Son yıllarda özellikle Suriye, Afganistan, İran gibi Orta Doğu ülkelerinden kitleler halinde göç alan ülkelere meydana gelen güvenlik, işsizlik problemleri bu durumun bir örneği olarak gösterilebilir.

Sebebi her ne olursa olsun bireylerin meydana getirdiği göç hareketleri zorunlu olabileceği gibi isteğe bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

1.1. Göç Türleri

Göç, belirgin bir ayırım yapılamamasına karşın kendi içinde beş ana başlık altında incelenmesi mümkün olan bir toplumsal olgudur. Bu beş ana başlığın altında zorunlu ve gönüllü göçleri içeren iradi açıdan göçler, iç ve dış göçleri kapsayan coğrafi açıdan göçler, sürekli ve süreksiz olmasına bağlı olarak zaman açısından göçler, düzenli (yasal) ve düzensiz (yasadışı) göçleri içinde barındıran hukuki açıdan göçler ve son olarak kitlesel ve bireysel göçleri içeren yoğunluk açısından göçler sayılabilir (Gürsoy, 2019:12).

Bireylerin kendi iradelerine bağlı olarak bulundukları yerleşim yerlerini bırakıp başka bir bölgeye yerleşmeleri “*gönüllü göç*” olarak isimlendirilmektedir. Gönüllü göçlerin haricinde siyasi, iktisadi, ekonomik, doğal afet gibi kişilerin ellerinde olmayan sebeplerden ötürü yaşadıkları bölgeyi terk ederek yeni bir bölgede yaşamaları ise “*zorunlu göç*” olarak bilinmektedir.

Süreç içerisinde çeşitli sebeplerle meydana gelen göç hareketleri ülke dışına doğru gerçekleşiyorsa “*dış göç*”, ülkenin kendi sınırları içinde yer değişimi söz konusu ise “*iç göç*” olarak adlandırılır. İç göçler daha çok kırlardan kentlere doğru gerçekleşen yer değişiklikleri sonucu oluşmaktadır. Bazen bölgeler aynı ülke sınırları içerisinde yer alsalar da eşit oranda gelişim göstermeyebilmektedir. Bölgelerin eşit oranda gelişim gösterememelerinin sebebi iklim, yer şekilleri gibi coğrafi nedenlere bağlı olabileceği gibi ülke sınırlarında yer alan bölgelerde yaşanan siyasi faktörler de olabilmektedir. Böylece yaşanan bölgenin ekonomik yetersizliği, olumsuz iklim koşulları, çeşitli güvenlik problemleri ve benzeri gibi faktörler iç göçleri oluşturarak bireylerin aynı ülke içinde sanayinin, sosyal yaşamın, sağlık imkanlarının, eğitim imkanlarının kırsal bölgelere göre daha fazla gelişmiş olduğu düşünülen kentlere doğru göç etmelerine sebep olur.

Aynı ülke sınırları içerisinde meydana gelen iç göç hareketleri sürekli ya da “*mevsimsel göçler*” olarak bilinen belirli zamanlarda iş amaçlı başka bölgelere gidilen

süreksiz göç hareketleri de olabilmektedir. Türkiye’de çeşitli aylarda fındık, çay, pamuk toplanması amacıyla kişilerin belli bir süreliğine gittiği göç hareketleri mevsimsel göç türüne örnektir.

Son zamanlarda isteğe bağlı olarak oluşan göç hareketlerine de fazlasıyla rastlanmaktadır. “*Beyin göçü*” isteğe bağlı göç hareketlerinin başında gelmektedir. Yaşanılan ülkenin özellikle refah seviyesine bağlı olarak refah seviyesi nispeten daha yüksek olan ülkelere yapılan nitelikli göçler süreç içerisinde artış göstermiştir. Beyin göçlerinin çok çeşitli sebepleri olsa da temel olarak az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Türkiye, beyin göçü veren ülkelerden biridir. Özellikle son dönemlerde Türkiye’de beyin göçü incelendiğinde özellikle nitelikli iş gücünün gelişmiş ülkelere doğru göç ettikleri bilgisine ulaşılmıştır (Başaran, 1972).

Hukuki açıdan göç türleri incelendiğinde yasal yollarla farklı ülkede yaşamaya giden göçmenlerin oluşturduğu göç çeşidi “*düzenli göç*”; başka ülkede yaşayan vatandaşların yasadışı yollar kullanarak farklı ülkelerde yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan göç hareketleri ise “*düzensiz göç*” olarak bilinmektedir. Düzensiz göçler, sayıları net olarak bilinemediği ve kontrol etmesi oldukça güç olduğu için her ülke açısından en çok probleme neden olan göç türlerinin başındadır. Ayrıca düzensiz göç yoluyla ülkeye giriş yapan göçmenler hem ülke ekonomisi açısından hem de ülkelerin sosyal yaşantıları açısından ciddi sorunlara neden olabilmektedirler (Ağlargoç ve Yardımcı, 2019:536).

Son olarak yoğunluk açısından göçler incelendiğinde göçlerin bireysel ve kitleler halinde toplu olarak da gerçekleştiğinden bahsedilebilir. Bireysel göçler kişinin yalnızca kendisinin ya da ailesinin birlikte farklı bir yerde yaşamını sürdürmesi olarak ifade edilebilirken kitlesel göç hareketleri sayıları fazla olan ve birlikte göç eden kişileri ifade eder. Kitlesel göç hareketleri hem göç eden kişileri hem de bu kişilerin göç ettikleri bölgeyi fazlasıyla etkiler.

1.2. Kitlesele Göç Hareketleri ve Nedenleri

Göç hareketlerinin bireysel olabileceği gibi kitleler halinde de gerçekleşebileceğinden bahsedilmiştir. Topluluk halinde gerçekleşen kitlesele göç hareketlerine neden olan olaylar çoğunlukla tüm bölge halkını ilgilendirmektedir. Bu nedenle meydana gelen kitlesele göçler gidilen bölgelerde çoğunlukla yeni bir duruma yol açmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında toplu göç hareketlerine verilebilecek en önemli örneklerden biri Kavimler Göçüdür. Milattan sonra 350 yıllarında meydana geldiği bilinen Kavimler Göçü, Çin'in baskısından kurtulmak isteyen Hun Devletinin başlattığı Orta Asya'dan başlayarak Avrupa'ya doğru devam eden göç hareketidir (Çapan ve Güvenç, 2017:633). Bilinen en büyük göç hareketlerinin başında yer alan Kavimler Göçü Avrupa'yı siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda oldukça fazla etkilemiştir. Öyle ki bu göç İlk Çağ devrinin kapanıp Orta Çağ devrinin başlamasına sebep olmuştur.

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra dini düşüncelerle hareket ederek İslamiyet'i yayma amacıyla yeni bölgelere göç etmeye başlamışlardır. Özellikle Selçuklu Devleti ile başlayan kitlesele göç hareketleri (Polat, t.y.:225) İstanbul'un Fethine ve hatta Cumhuriyet tarihine kadar devam etmiştir. İstanbul'un Fethi de Orta Çağ devrinin kapanıp Yeni Çağ devrinin başlamasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yaşanan gelişmelerin de kitlesele göç hareketlerine sebep olduğu bilinmektedir. Savaş öncesi dönemde de yoğun göç aldığı bilinen Avrupa ülkelerinin savaş sonrasında aldığı kitlesele göç hareketleri niteliksel açıdan farklılık gösterse de iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan Avrupa, tercih edilen bir bölge olarak varlığını sürdürmektedir (Özerim, 2014:18).

1.3. Göçmen, Mülteci, Sığınmacı Kimdir

Yaklaşık 2 milyon yıldır var olan göç, tüm toplumları ilgilendiren bir hareketliliği ifade etmektedir (Aykut, 2019:21). Göç eden bireyler için kullanılan göçmen, mülteci ve sığınmacı kelimeleri aynı anlamı ifade ediyor gibi görünseler de bu kavramlar birbirlerinden oldukça farklı anlamlara sahiptirler. Kavramsal açıdan

incelendiğinde mülteci ve sığınmacı kavramlarını da içinde barındıran göçmen kavramı; yaşadıkları bölgeden farklı bir bölgeye kendi iradesiyle veya zorunlu olarak en az 12 aylık olmak üzere göç etmiş bireyleri ifade etmektedir (Eren ve Çakran, 2017:4). İçişleri Bakanlığına bağlı bulunan Göç İdaresi Başkanlığında yer alan ifadeye göre mülteci kavramı “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü...”(<https://www.goc.gov.tr/multeci>) anlamına gelmektedir. Sığınmacı kavramı ise korunma amacıyla başka bir ülkenin ilgili makamlarına başvuru yaparak sonuç bekleyen kişileri ifade etmektedir (Eren ve Çakran, 2017:6).

Göç hareketleri yalnızca göç edenlerin yaşantısını etkilemekle kalmaz aynı zamanda göç edilen bölgeyi ve bölge halkını ekonomik, siyasi, kültürel, dini açılardan etkiler. Hem göç eden bireylerin zorluk yaşamaması hem de göç edilen bölgenin yerli halkının bu durumdan olumsuz açıdan etkilenmemesi adına ülkelerin çeşitli göç politikaları uygulaması zorunlu hale gelmiştir. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte ekonomik ve refah seviyesi itibarıyla özellikle Avrupa ülkeleri, coğrafi konumu itibarıyla da Türkiye oldukça yoğun göç alan bölgeler arasında sayılmaktadır. Son yıllarda Orta Doğu ülkelerinde meydana gelen siyasi faktörler çok sayıda kişinin göç etmesine neden olmuş ve kişilerin tercihleri geçmişte olduğu gibi daha çok Avrupa ülkeleri ve Türkiye’ye doğru gerçekleşmiştir. Bu nedenle yeni göç politikaları geliştirmek ülkeler için zorunlu hale gelmiş olup Avrupa’da uygulanan göçe yönelik politikalar entegrasyon programları kapsamında kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Türkiye’de ise yoğun istatistik çalışmaları yapılarak düzensiz göçmenleri kontrol altına almaya çalışan yeni politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

1.4. Avrupa Birliği ve Göç Hareketleri

2. Dünya Savaşından sonra Avrupa ülkeleri isteğe bağlı olarak ekonomik kalkınmalarına yardımcı olmaları ve ucuz iş gücü bulmak amacıyla İspanya, Portekiz,

Türkiye gibi ülkelerden misafir işçi adı altında göçmen almaya başlamıştır (Gençler, 2004:175). Planlı olarak yapılan göç hareketlerinin yanı sıra ülkelerin planları dahilinde gerçekleşmeyen göçler genellikle daha fazla olmaktadır. Özellikle son yıllarda meydana gelen kontrolsüz ve kaçak göçmen girişleri nedeniyle ülkeler siyasi politikalar üretme çabasına girmiştir.

Koçak ve Gündüz'ün 2016 yılında The Economist dergisinden aldığı referansa göre, refah seviyesinin yüksek oluşu, özgür yaşama hakkı gibi hem ekonomik hem sosyal nedenlerle tercih edilen Avrupa ülkelerine kaçak olarak girmek isterken ölen kişilerin sayısı 4000'den fazladır (Koçak ve Gündüz, 2016:67). Avrupa'ya göç esnasında yaşamlarını yitiren göçmen sayılarındaki artış Avrupa ülkelerinin bu duruma tepkisiz kalıyor olması gerekçesiyle diğer ülkeler tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle Avrupa Birliği tepkisiz kalmamak adına yeni bir politika izlemeyi gerekli görmüş ve göçmenlere yönelik entegrasyon programları başlatmıştır.

Entegrasyon programlarının amaçları arasında göçmenlerin ırkçı tutumlara karşı korunmasını sağlanması, güvenli yaşam ortamı sağlanması, belirli testlere tabi tutularak ülkelere giriş yapmalarının sağlanması sayılabilir (Güleç, 2015:86). Avrupa Birliğine üye olan bazı ülkeler -Almanya gibi- yalnızca vatandaşlık haklarına yönelik testler uygularken bazıları dil testinin yanı sıra -İngiltere gibi- bireylerin Batılı düşünebilme yeteneklerini keşfetmeyi amaçlayan testler uygulamaktadır. Avrupa Birliği uygulamakta olduğu entegrasyon programları için merkezi bir kaynak oluşturmuş ve tüm Avrupa ülkelerinin bu kaynaktan faydalanabileceğini açıklamıştır.

1.5. Türkiye Cumhuriyeti ve Göç Hareketleri

Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de uygulanan göç politikaları da süreç içerisinde farklılık göstermiştir. Türkiye, tarihi ve jeopolitik konumu itibarıyla çok sayıda göç alan aynı zamanda ihtiyaç halinde çok sayıda göç veren bir ülkedir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından yeni bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet olmasından bu yana göç her zaman siyasi bir problem olarak Türkiye'nin gündeminde yer alan konulardan biri olmuştur. Türkiye'nin jeopolitik konumunun elverişliliği de yoğun transit göçmen (Kara ve Korkut, 2010:157) giriş çıkışı hareketlerine maruz kalmasında da etkili

olmuştur. 2010 tarihinde başlayan Arap Baharı öncesinde Türkiye'nin en yoğun göç aldığı olaylardan biri 1979 İran Devrimi olmuştur.

Tarihsel olarak göç hareketleri incelendiğinde yalnızca ülkelerin içinde bulundukları durumlar değil özellikle komşu ülkelerde yaşanan siyasi olayların da göç hareketliliğine sebep olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Ortadoğu ülkelerinde yaşanan siyasi olaylar jeopolitik konumun da etkisiyle Türkiye'yi yakından ilgilendirir hale gelmiştir.

2010 yılında Tunus'ta başlayarak Orta Doğu'daki birçok ülkeye de sıçrayan Arap Baharı sonrası Türkiye'ye çok sayıda göçmen girişi olmuştur. Özellikle Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan Suriyeli sayısı milyonlara ulaşmıştır. Yaşanan siyasi olayların hızlı gelişmesi sonucu Türkiye'de geçici koruma altında bulunan, düzensiz göçmen olarak bulunan, mültecilik talebinde bulunan kişilerin sayısında da ani bir artış gerçekleşmiştir.

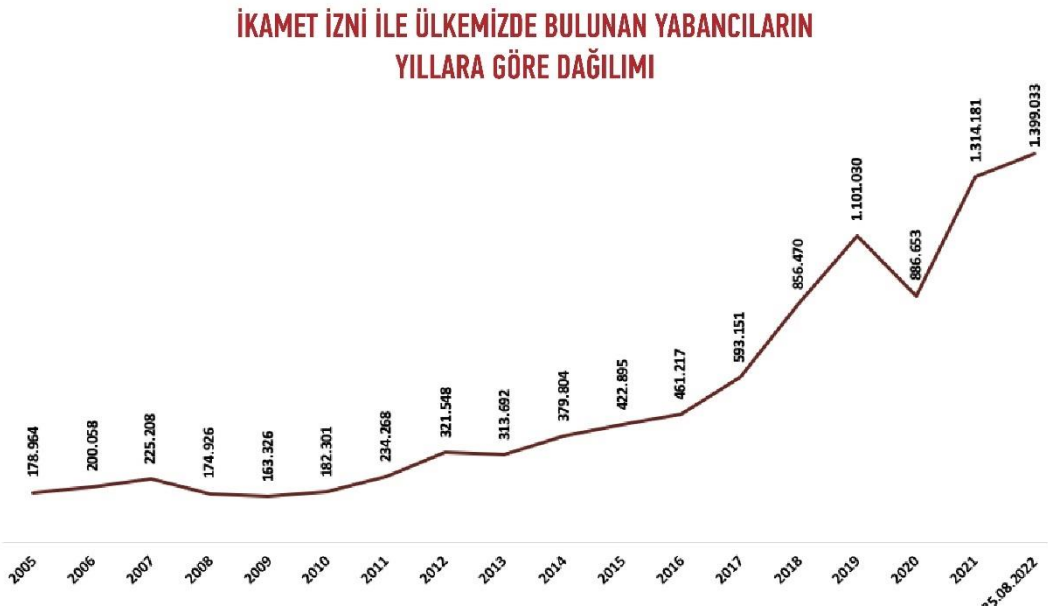
1.6. İkamet İzni, Geçici Koruma ve Düzensiz Göçmenler Kapsamında Türkiye Cumhuriyeti

Son yıllarda Orta Doğu ülkelerinin büyük çoğunluğunda yaşanan iç karışıklıklar tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Yaşanan karışıklıklar nedeniyle çok sayıda insan yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalarak farklı ülkelere göç etmeye başlamıştır. Yaşanan bu göç hareketlerinden en fazla etkilenen ülkelerde biri Türkiye olmuştur. Özellikle Türkiye sınırına yakın olan ülkelerde meydana gelen ülke içi siyasi kaynaklı karışıklıklar Türkiye'ye çok sayıda göçmenin gelmesine sebep olmuştur.

Gelen göçmenlerin bir kısmı ikamet izni ile Türkiye'de yaşamlarını sürdürmektedir. İkamet izni yabancıların Türkiye'de kalma hakkı veren bir izin türüdür (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). İkamet izni olan yabancılar ne sebeple gelmiş olursa olsun ikamet izinleri bitene kadar yaşamlarını sürdürebilmektedir. 2005 yılından bugüne kadar ikamet izni ile Türkiye'de bulunan kişi sayıları incelendiğinde oldukça yüksek bir artışın olduğunu söylemek mümkündür. 2005 yılında 178.964 kişinin ikamet izni bulunurken 2022 yılının son

verilerine göre ikamet izni ile Türkiye’de kalan kişi sayısı 1.399.033 olmuştur. Özellikle 2017 yılından sonra kalan kişi sayısı gittikçe artmıştır. Sürekli artışın gözlendiği ikamet izniyle kalan kişilerin sayısında yalnızca 2020 yılında düşüşe rastlanılmıştır. Bunun nedeni tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecinin olduğunu söylemek mümkündür.

2005 yılından günümüze kadar ikamet izni ile ülkemizde kalan kişi sayılarının tamamının yer aldığı grafik aşağıdaki gibidir (Grafik 1.1):

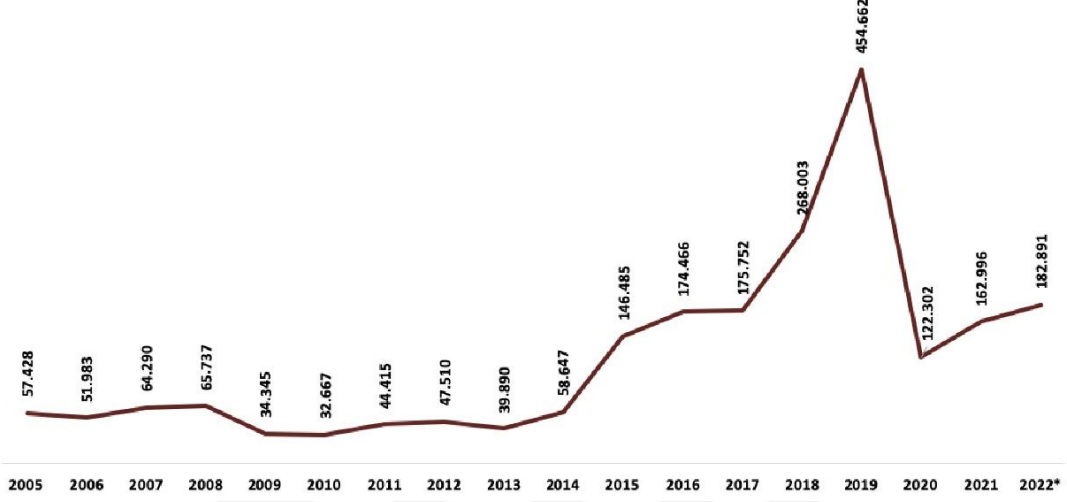
Grafik 1.1. İkamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların yıllara göre dağılımı
Kaynak; (“İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı”, 2022) <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> (Erişim tarihi: 26 Ağustos 2022).

İkamet izni olmadan ülkelerde yaşayan göçmenler de bulunmaktadır. Türkiye’de yasa dışı yollarla ülkeye girerek kalmaya devam eden ve Türkiye’den çıkan veya yasal yollarla ülkeye girmiş olmasına rağmen yasal süresi içerisinde çıkmayan kişilere “düzensiz göçmen” adı verilmiştir.

Son yıllarda özellikle 2018, 2019 yıllarında Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenler Afganistan, Suriye ve Pakistan vatandaşları ağırlıklıdır. 2014 yılından 2020 yılına kadar geçen sürede yakalanan düzensiz göçmen sayısında ciddi artış meydana gelmiş olup bu sayı 2020 yılından itibaren ciddi oranda düşmüştür.

2005 yılından bu yana Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin sayıları (Grafik1.2) ve uyruk dağılımı (Grafik 1.3) aşağıdaki gibidir:

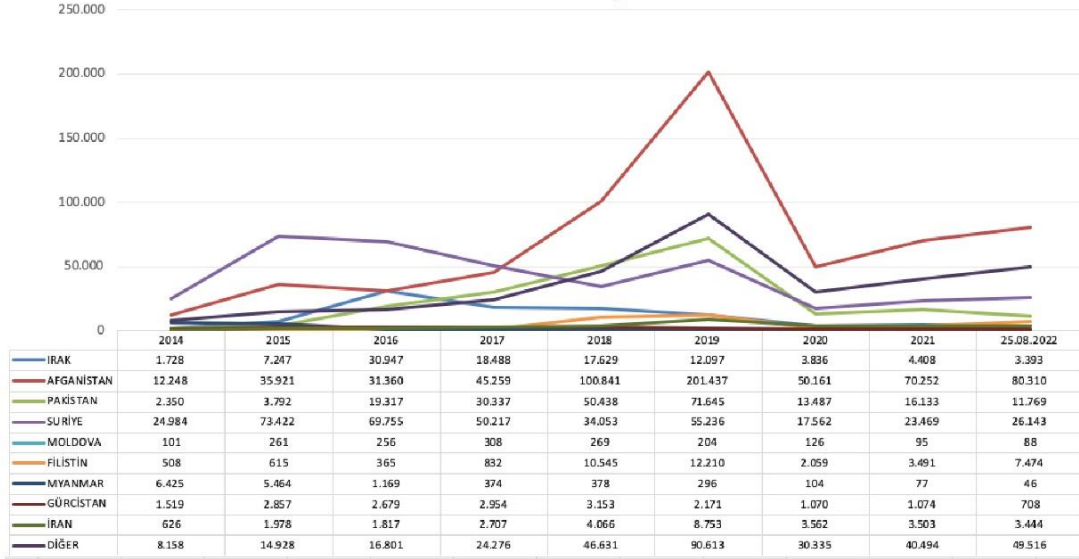
YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

Grafik 1.2. Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayısı

Kaynak; (“İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı”, 2022) <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim tarihi: 26 Ağustos 2022).

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

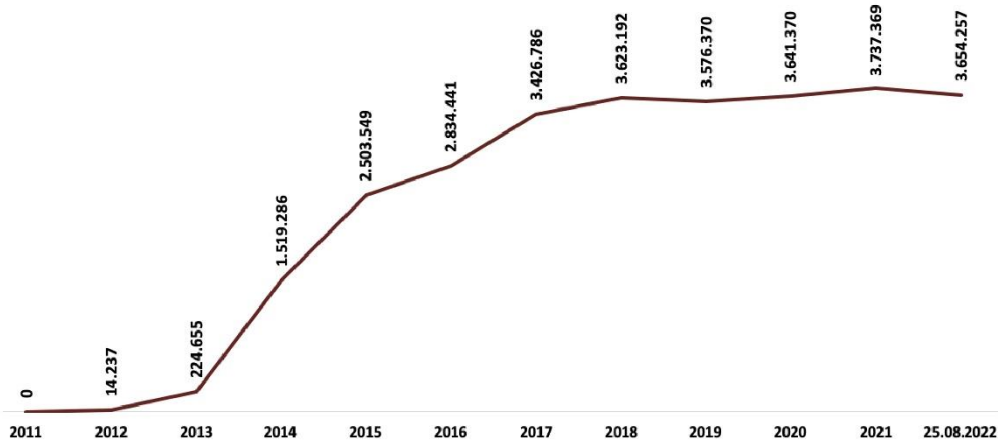
Grafik 1.3. Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımı

Kaynak; (“İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı”, 2022) <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim tarihi: 26 Ağustos 2022).

Ülkelerde ikamet izniyle kalma hakkı edinen veya yasal yolların dışında yaşamlarını sürdüren düzensiz göçmenlerin dışında geçici koruma adı altında bulunan göçmenler de bulunmaktadır. “Geçici Koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı” ifade etmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı sonrası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de Suriyeli göçmen sayısı ciddi bir artış göstermiştir. Zorunlu olarak göç ederek Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmen sayısı sürekli artış göstermiştir.

Bilinen son verilere göre Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli göçmen sayısı 3 milyonu almıştır. 2012 yılından günümüze kadar geçici koruma altındaki Suriyeli göçmen sayısı Grafik 1.4’teki gibidir:

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLER

Grafik 1.4. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak; (“İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı”, 2022) <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim tarihi: 26 Ağustos 2022).

1.7. Türkiye’de Göçün Yol Açtığı Problemler

Türkiye, yalnızca Suriye’den değil Orta Doğu ülkelerinin büyük çoğunluğundan da yoğun göç almaktadır. Yaşanan göç hareketlerin yoğunluğu Türkiye’yi bu duruma yönelik politikalar üretmek zorunda bırakmıştır. Göçmen sayısının fazla olması ülkede güvenlik, dil, eğitimde fırsat eşitliği, işsizlik gibi problemleri de beraberinde getirmektedir (Ayan ve Yaylı, t.y.:441).

Göçmenlerin gelmesiyle beraber artan ev kiralari, sigortasız çalışmaları nedeniyle yerli halkın işverenleri tarafından işten çıkarılması, üniversite sınavlarında ve kamu atamalarında verilen kontenjanlar gibi yaşanan sosyal ve siyasi problemler Türk halkını rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle işsizlik ve güvenlik sorunları Türklerin göçmenlere yönelik hoşgörülerini de düşürmeye başlamıştır.

Dünya Değerler Anketinin yapmış olduğu anketlerde 2007 yılı sonrasında göçmenlerle ilgili sorulara da yer vermeye başlanmıştır. Buradan hareketle yapılan anketlerin Türkiye’de göçmenlere yönelik var olan sorular incelendiğinde 2007 yılında ve 2011 yılında “Göçmenlerin komşum olmasını istemezdim” ifadesine verilen “Katılıyorum” yanıtının yaklaşık %30 oranında olduğu; fakat son yapılan anket verileri incelendiğinde bu oranın %48’ kadar çıktığı görülmüştür.

Tarih	Katılıyorum	Katılmıyorum
2005-2009 Dalgası	%30.6	%69,4
2010-2014 Dalgası	%30.5	%69.5
2017-2020 Dalgası	%48.1	%49.2

Tablo 1.1: Dünya Değerler Anketi verileri sonuçları.

Kaynak: Dünya Değerler Anketi <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

Yukarıdaki tabloda yer alan rapor sonuçlarından hareketle son yıllarda göçmenlere yönelik hoşgörünün azaldığının söylemek mümkündür.

Bu çalışmada Türkiye’de göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen dinamiklerin araştırılması hedeflenmektedir. Çalışma kapsamınca göç kavramı araştırılmaya çalışılmış, göçün nedenleri ve sonuçlarından bahsedilmiştir. Ayrıca çalışmada göçmen, düzensiz göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramların da üzerinde durularak Türkiye’de bulunan göçmenlerin sayılarına yer verilmiştir. Son yıllarda

meydana gelen çeşitli sebepler neticesinde artan göçmen sayıları Türk vatandaşları rahatsız etmeye başlamış ve göçmenlere yönelik hoşgörünün azaldığı yönünde bir tahmin yapılmıştır. Çalışmanın devamında hoşgörü kavramından hareketle Türkiye’de göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerin incelenmesi hedeflenmiştir.

Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler arasında cinsiyet, yaş, politik görüş düzeyi, dini inanç düzeyi, çalışıyor olma durumu, gelir düzeyi, eğitim düzeyinin etkili olabileceği düşünülmüş ve ayrıntılı literatür taraması yapılarak konu açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca daha öncesinde bu alanda yapılan çalışmalara da yer verilmiştir.

Literatür taraması sonrasında Gizli Sınıf Analizi ve Uyum Analizi yöntemleri kullanılarak elde edilen sonuçlar detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Dünya Değerler Anketinin son dalgası olan ve 2017-2020 yılları arasında kapsayan veri seti kullanılmıştır. Elde edilen çıktılarından yola çıkılarak sonuç bölümü de yazılarak çalışma tamamlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal bilimlerde kavramların oldukça önemli bir yeri vardır. Fakat önemli bir yeri olduğu kadar çoğu kavramın soyut olması kavramları açıklamayı bir hayli zorlaştırır. Hoşgörü kelimesi de açıklanması zor olan kavramlardan biridir. Yaygın olarak kullanılan bir kelime olmasına karşılık hoşgörünün kelime anlamını tam manasıyla açıklamak çok da kolay değildir.

Fransızca kökenli olan tolerans kelimesi Türk Dil Kurumunda hoşgörü kelimesinin eş anlamlısı olarak geçmekte ve Türk Dil Kurumuna göre “her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha” anlamına gelmektedir. Hoşgörü ve tolerans birbirlerini tamamlayan iki kelime gibi görünse de hoşgörü daha genel bir anlama sahiptir. Hoşgörü kelimesi yalnızca bireylere karşı değil doğadaki tüm canlılara karşı olumlu bir tutum içerisinde olmayı ifade etmektedir (Çankaya, 2019). Tolerans ise hoşgörü kelimesine göre daha dar bir anlama sahiptir ve katlanmak, tahammül etmek, bağışlamak (Ortaylı, 2007) anlamlarına gelmektedir. Kısacası toleransın hoşgörü kelimesinden en önemli farkı daha çok davranışlara yönelik gösterilen reflekslerden oluşmasıdır. Aslan’a göre tolerans; “hoşlanılmayan ve varlığı kabul edilmeyen fakat zorunlu olarak var olan şeylere karşı olumsuz bir tahammüldür (Aslan, 2001).”

UNESCO’da yer alan tanıma göre ise hoşgörü “dünya kültürlerimizin zengin çeşitliliğine, ifade biçimlerimize ve insan olma biçimlerine saygı duymak, kabul etmek ve takdir etmektir”.¹ Dünya üzerindeki insanların var olan düzen gereği çeşitli olduğunu ve bu çeşitliliğin bir arada devam edebilmesinin ancak hoşgörüyle mümkün olduğu savunulmaktadır.²

Hoşgörü güncel olaylardan etkilenebilen bir değişkendir ve her birey başka bireylere ya da durumlara karşı aynı oranda hoşgörü sahibi olmayabilmektedir. Bazı

---

¹ <https://www.unesco.org/en/days/tolerance-day#:~:text=Among%20other%20things%2C%20the%20Declaration,and%20fundamental%20freedoms%20of%20others.>

² Declaration of Principles on Tolerance Proclaimed and signed by the Member States of UNESCO on 16 November 1995

bireylerin hoşgörü düzeyleri yüksek iken bazı bireylerde hoşgörü düzeyi daha düşüktür. Hoşgörü düzeyi yüksek olan bireyler değişimlere daha çabuk uyum sağlayabilmektedirler ve çoğunlukla daha sosyal bir yaşantıya sahiptirler. Ayrıca hoşgörü düzeyleri yüksek olan bireylerin stres yönetimleri de oldukça iyi olup değişen düzene uyum sağlamakta zorluk çekmezler. Hoşgörü düzeyleri yüksek olmayan bireylerde ise durum biraz daha karmaşıktır. Değişikliklere kolay ayak uyduramamanın yanında bu bireyler stres yönetiminde de iyi değillerdir. Bu durum bireylerin sosyal yaşantısını olumsuz etkilemekte ve olaylara karşı tutumlarını kontrol edememelerine sebep olabilmektedir.

Gündelik hayatta meydana gelen sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, dini olaylar bireylerin yaşantılarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Son yıllarda meydana gelen göç ve göçmen konusu hem siyasi hem sosyal hem ekonomik hem kültürel hem dini bir problem olarak tüm dünyada kendini gösteren bir olgu haline gelmiştir. Türkiye’de göç ve göçmen konusundan en çok etkilenen ülkelerin başındadır. Türk halkının Türkiye’de ikamet izni ile ya da yasadışı yollarla yaşamlarını sürdüren göçmenlere yönelik olumlu tutumları günden güne azalmaktadır (Pilatin, 2022:47). Bunun nedeni çeşitli ekonomik, siyasi, sosyal vb. alanlarda meydana gelen gelişmelerdir.

Türkiye’ye son yıllarda gelen göçmenlerin sayısındaki yüksek artış birçok değişikliğe sebep olmuştur. Özellikle son yıllarda Suriye’den, Afganistan’dan kontrolsüz bir şekilde Türkiye’ye göç eden kişilerin sayısındaki artış (Tümtaş, 2022:344) ülke içinde farklı görüntülere sebep olmuştur. Örneğin, İstanbul’a yerleşen göçmenlerin yeni iş yerleri açmasıyla birlikte ülkede Arap harflerinin yer aldığı tabelaların artmasına neden olmuştur. Bu durumun yaygınlaşmasından rahatsız olan Türk halkının verdiği tepkiler sonucunda 2019 yılında Valilik, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Göç İdaresi Müdürlüğü, bazı ilçe kaymakamları ve belediyelerden oluşan bir ekip kurularak başlangıçta Arap harflerinin yer aldığı tabelaların en yoğun olduğu Fatih, Bayrampaşa ve Zeytinburnu ilçelerini kapsayan bir ekip kurularak tabelaların

denetlenmesi sağlanmaya çalışılmış ve tabelaların Latin harflerinden oluşması sağlanmaya çalışılmıştır.³

Yalnızca dil olarak değil güvenlik açısından da Türk halkı göçmenlere yönelik olumsuz bir tutum içerisine girmeye başlamıştır. Bunun nedeni bazı bölgelerde Türklerden çok yabancı uyruklu bireylerin yaşıyor olması ve bu bireylerin çeteleşmeye başlayarak Türkleri istememesidir. Kendi ülkesinde bu durumu yaşayan bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörüsü de oldukça düşmüştür.

Afganistan'da yaşanan darbe sonucunda ülkeye kaçak yollardan giren Afganların görüntüleri de Türk halkını endişelendirmiştir. Afganların gelmesinden sonra üst üste çıkan tecavüz haberleri de Türk halkının yalnızca Afganlara karşı değil tüm göçmenlere karşı toleranslarının düşmesine sebep olmuştur.

Hoşgörü sahibi bireyler değişen sosyal düzene daha çabuk uyum sağlayabildiğinden, sosyal yönlerinin daha gelişmiş olduğundan, diğer bireylere nazaran daha ılımlı olduklarından yukarıda bahsedilmiştir. Bireylerin hoşgörülerinin yüksek veya düşük olması bazı nedenlere bağlanabilmektedir. Bu nedenlerin başında eğitim, yaş, dini inanç, politik görüş, cinsiyet, çalışma durumu, gelir düzeyi ve benzeri gibi faktörler gelmektedir.

2.1. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Cinsiyet Faktörünün Etkisi

Cinsiyet, bireylerin hoşgörü düzeyini etkileyen faktörlerden biridir. Türkiye gibi ataerkil kültürün hakim olduğu birçok toplumda kadınlara hem karakteristik özellikleri nedeniyle hem de ataerkilliğin yüklemiş olduğu sorumlulukla erkeklere göre daha uyumlu, daha hoşgörülü tavırlar sergileme rolü yüklenmektedir (Canatan, t.y.:26). Bu nedenle cinsiyet değişkeni göçmenlere yönelik tutumu belirleyen faktörler arasında neredeyse tüm çalışmalara dahil edilmekte ve sonucunda kadınların daha hoşgörülü olduğu yönünde sonuca ulaşılması beklenmektedir.

---

³ <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/istanbulda-arapca-tabela-operasyonu-en-az-dortte-ucu-turkce-olacak-5211452/>

Nitekim kadınların göçmenlere yönelik tutumlarında erkeklere göre daha olumlu tavırlar sergileyerek daha hoşgörölü olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar mevcuttur. McDaniel, Nooruddin ve Faith Shortle'in 2011 yılında din faktörünün bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarını nasıl şekillendirdiğini incelediği araştırmalarında cinsiyet değişkenini de incelemiş ve sonuç anlamlı çıkarak kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre göçmenlere karşı daha olumlu tavır sergilediği sonucuna ulaşmışlardır (Leon McDaniel, Nooruddin ve Shortle, 2011:220).

Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler alan yazında incelendiğinde cinsiyetin önemli olduğunu savunan çalışmaların olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Bu çalışmalar arasında kadınların göçmenlere yönelik daha hoşgörölü davranışlar sergilediğini savunan çalışmalar olduğu gibi kadınların daha az hoşgörölü olduğu görüşünü savunan çalışmalar da mevcuttur.

Cinsiyetin göçmenlere yönelik hoşgörüde belirleyici bir etkisinin olduğunu savunan makaleler arasında yer alan Amuedo-Dorantes ve Puttitanun'un 2011 yılında yayımladıkları çalışmada bireylerin göçmenlere yönelik tutumları cinsiyet farklılıkları göz önünde bulundurularak incelenmiştir(Amuedo-Dorantes ve Puttitanun, 2011:3) Amuedo-Dorantes ve Puttitanun yapmış oldukları çalışmada iki cinsiyetin göçmenlere yönelik tutumları arasında önemli farklılıkların olduğu fakat McDaniel ve arkadaşlarının yaptığı çalışma sonucundan farklı olarak kadınların göçmenlere yönelik hoşgörülerinin daha az olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Amuedo-Dorantes ve Puttitanun, 2011:20).

Benzer şekilde 2013 yılında François ve Magni-Berton da erkeklerin kadınlara göre göçmenlere karşı daha hoşgörölü olduklarını savunan bir makale yayımlamıştır.

François ve Magni-Berton'un 2013 yılında yaptıkları çalışmada cinsiyetin göçmenlere yönelik tutumu belirleyen önemli bir faktör olduğunu ve erkeklerin kadınlara göre göçmenlere karşı daha hoşgörölü tavır sergiledikleri sonucunu ortaya koymuşlardır (François ve Magni-Berton, 2013:323). Dünya Değerler Anketinin Türkiye için yapmış olduğu anketlerinde 2007 yılından itibaren bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarını incelemek amacıyla "Göçmen komşum olmasını istemezdim"

ifadesine yer verilmiştir. Anketin son üç dalgasında yer alan bu ifadeye kadınların ve erkeklerin verdiği yanıtlara Tablo 2.1’de yer verilmiştir:

DÜNYA DEĞERLER ANKETİ	“Göçmenlerin komşum olmasını istemem.”			
	Kadın		Erkek	
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum
5. Dalga (2005-2009)	%34.7	%65.3	%26.6	%73.4
6. Dalga (2010-2014)	%31.7	%68.3	%29.4	%70.6
7. Dalga (2017-2022)	%48.8	%48.6	%47.4	%49.9

Tablo 2.1: Dünya Değerler Anketi “Göçmenlerin Komşum Olmasını İstemem” ifadesine verilen yanıtların 5., 6., 7. dalga sonuçları.
Kaynak: Dünya Değerler Anketi <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

Tablo 2.1’de yer alan verilere bakarak Türkiye’de “Göçmenlerin komşum olmasını istemem” ifadesine verilen yanıtların François ve Magni-Berton’un çalışmalarına benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son yıllarda azalmış gibi görünse de bu ifadeye katılan kadınların oranının bu ifadeye katılan erkeklerin oranından daha fazla olduğu yani kadınların göçmenlere yönelik hoşgörülerinin erkeklere nazaran daha düşük olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Türkiye’de göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerden biri olan cinsiyetin anlamlı bir değişken olduğunu savunan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar François ile Magni-Berton ve Amuedo-Dorates ile Puttintonun’un 2011 yılında yaptıkları çalışmayla benzer olsa da literatürde cinsiyetin göçmenlere yönelik tutumu belirleyici bir etkiye sahip olmadığını savunan görüşler de mevcuttur. Fertig ve Brenner’in 2006 yılında göçmenlere yönelik tutumları belirleyen faktörler hakkında yapmış oldukları çalışmada kadınların bazı noktalarda olumlu tavra sahip oldukları

sonucuna ulaşılmış olsa da cinsiyet ve göçmenlere yönelik tutum konusunda anlamlı bir ilişki olmadığını saptamışlardır (Fertig ve Brenner, 2006).

Literatür çalışması sonucunda cinsiyet değişkeninin göçmenlere yönelik tutumlarını belirleyen bir faktör olup olmadığı yönünde çeşitli görüşlerin olduğu ve net bir bilgi olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Çeşitli görüşlerin varlığı kullanılan veri setlerinden, inceleme yapılan bölgelerin gelişmişlik düzeylerinden ve benzeri gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Örneğin Anna Maria Mayda, 2006 yılında çeşitli ülkeleri inceleyerek göçmenlere yönelik tutumları International Social Survey Programme(ISSP) ve World Value Survey(WVS)'in üçüncü dalga veri setini kullanarak yapmış olduğu çalışmasında ISSP verilerinden yola çıkarak cinsiyetin göçmenlere yönelik tutumlarda oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşırken WVS verilerinde cinsiyetin etkisinin ortadan kalktığı sonucuna ulaşmıştır (Mayda, 2006:518).

2.2. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Yaş Faktörünün Etkisi

Literatüre göre hoşgörüyü etkileyen faktörlerden bir diğeri yaştır. Genç bireylerin çoğunun daha idealist olmaları, değişen dünya düzeninde farklı kültürlerden haberdar olarak çeşitli imkanlarla farklı kültürden bireylerle iletişim halinde olmaları, kültürler arası öğrenme gibi çeşitli faaliyetlerin yaygınlaşması gençleri kendi düşünceleriyle benzer olmayan ve yabancı bireylere karşı daha hoşgörülü kılmaktadır (Çakı, 2011:142). Fakat geçim derdi olan orta yaş ve üzeri yaş ortalamasına sahip olan grup dünyaya daha çok ekonomik açıdan ve güvenlik açısından bakmaktadır (Canatan, t.y.:23). Aşağıda da yer verileceği üzere kimi çalışmalarda var olan düzenin değişmesinden memnun olmayan, rekabet etme isteğinin ve gücünün gençlere oranla daha düşük olması gibi nedenlerden dolayı orta yaş ve üzeri grubun hoşgörü düzeylerinin daha düşük olduğundan bahsedilebilir.

Yapılan literatür araştırmaları sonucunda yaş faktörünün göçmenlere yönelik hoşgörüde belirleyici bir etkisi olmadığını savunan görüşlerin yanında genç bireylerin orta yaş ve üzeri gruba göre daha hoşgörülü olduğunu savunan görüşlerin de mevcut olduğu görülmüştür.

McDaniel ve arkadaşlarının bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarını incelediği çalışmalarında yaş faktörünün hoşgörü üzerinde hiçbir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (McDaniel, Nooruddin ve Shortle, 2011:219). Benzer şekilde İbrahim Akkaş ve İbrahim Aksakal'ın 2021 yılında Türkiye'nin Erzincan ilinde bireylerin Afgan göçmenlere yönelik tutumlarını araştırdıkları çalışmalarında da yaş faktörünün etkisi incelenmiş fakat yaş değişkeninin bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarında anlamlı bir faktör olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Akkaş ve Aksakal, 2021:48).

Bozkurt ve arkadaşlarının göçmenlere yönelik tutumları incelemeyi amaçlayan çalışmalarında ise yaşın göçmenlere yönelik hoşgörü konusunda anlamlı bir faktör olduğu ortaya çıkmış ve yaş arttıkça göçmenlere yönelik karşıt tutumun arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Bozkurt, Kaya-İnceiplik ve Baigabylov, 2021:64). Semyonov, Raijman ve Gorodzeisky'nin yapmış olduğu çalışmada da benzer bir sonuca rastlanılmış olup yaş faktörü ile yabancılara yönelik karşıt tutum arasında doğrusal bir ilişki saptanarak yaşın artmasıyla birlikte yabancılara yönelik karşıt tutumların da artacağı bilgisi elde edilmiştir (Semyonov, Raijman, ve Gorodzeisky, 2006:437).

2.3. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Eğitim Faktörünün Etkisi

Yapılan birçok çalışmaya göre eğitimin bireyler üzerinde oldukça fazla olumlu etkisi bulunmaktadır. Aşağıda bahsedilecek olan çalışmalara göre eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin özgüveni, kültürel bakış açısı diğer bireylere nazaran daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu kişiler girdikleri ortamlara daha kolay uyum sağlayabilmektedir. Böylece sosyal çevreleri gelişmiş olan eğitilmiş kişiler değişen düzene nispeten daha kolay alışabilmekte ve tolerans düzeyleri de bu bağlamda artmaktadır. Bu nedenle bireylerin hoşgörülü bir kişiliğe sahip olmasında eğitim ve eğitimin daha fazla geliştirilmesi konusu önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Zhang ve Brym, 2019:503).

Eğitim seviyesi yüksek olmayan kişilerin ise yüksek eğitim düzeyine sahip olan kişilere göre sosyal çevrelerinin daha az veya daha tek düze olduğu, farklı ortamlara kolay uyum sağlayamadığı bilinen bir gerçektir. Daha tek düze bir hayata sahip olan bireyler çoğunlukla farklı görüşlere, farklı olay ve durumlara açık

olmamaktadır. Bu nedenle bireylerin kendileri dışındaki dünyaya daha kapalı olduğu bilinmektedir (Baran ve Kurnaz, 2019:43).

Yapılan yazılı kaynak araştırması sonucunda eğitim seviyesi ile hoşgörü arasında yakın ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fertig ve Brenner 2006 yılında yapmış oldukları göçmenlere yönelik tutumları inceleyen çalışmalarında eğitim düzeyinin yabancılara yönelik tutumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğundan bahsetmektedir (Fertig ve Brenner, 2006:10). İncelenen çalışmalar arasında birçoğu yüksek eğitim düzeyine sahip olan bireylerin düşük eğitim düzeyine sahip olan bireylere göre hoşgörülerinin daha yüksek olduğunu savunmaktadır (Sönmez ve Aksan, 2019:305).

Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler birçok konuda olduğu gibi göçmenlere karşı olan tutumlarında da daha hoşgörülü bir yaklaşıma sahiptir. Daniels ve Ruhr'un 2005'te yapmış oldukları çalışmada düşük eğitim seviyesine sahip olan bireylerin göçü kısıtlayıcı politik eylemlere katılma olasılıklarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Daniels ve Von Der Ruhr, 2005:473). Benzer şekilde Semyonov, Raijman ve Gorodzeisky'nin 1988-2000 yılları arasındaki Avrupa ülkelerinde yabancı karşıtı olan duyarlılığı inceledikleri çalışmalarında seneler arasında herhangi bir fark olmaksızın yabancı karşıtlığının eğitim faktörüyle anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve eğitim seviyesi ile yabancı karşıtı duyarlılık arasında ters bir ilişki olduğu yani eğitim seviyesi düştükçe yabancılara karşı olan duyarlılığın olumsuz anlamda arttığı fakat eğitim seviyesi yükseldikçe bu duyarlılığın azaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Semyonov, Raifman ve Gorodzeisky, 2006:440).

Sheve ve Slaughter da göçmenlere yönelik tutumu bireylerin becerileri üzerinden incelemiş ve yapmış oldukları çalışma kapsamında eğitim faktörünü bireylerin okumuş oldukları eğitim yıllarına göre baz alarak yüksek eğitim yılı geçiren bireylerin göçmenlik kısıtlamalarını destekleme olasılıklarının daha düşük olduğu yani eğitim seviyesinin yüksekliği ile göçmenlere yönelik hoşgörü sahibi olma arasında ters bir orantı olduğu bilgisini elde etmişlerdir (Scheve ve Slaughter, 2001:140).

2.4. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde İnanç Düzeyi Faktörünün Etkisi

Din ile hoşgörü birbiriyle oldukça ilişkili kavramlardır. Bunun nedeni dindarlığın yalnızca bireyle değil aynı zamanda sosyal yaşantıyla da doğrudan bağlantılı olmasıdır (Mirzabayova, 2021:57). İnsanın sosyal bir varlık olması ve yaşamını sosyal ortamda geçirmesi bireyleri birbirleriyle uyum içinde yaşamaya zorlamaktadır. Toplumlar benzer gruplardan bir araya gelse de siyasi, sosyal, kültürel, dini, ekonomik bazı sebeplerden dolayı farklı grupları da içlerine dahil edebilmektedir. Bunun en belirgin örneği çeşitli sebepler sonucu göç eden insanların hiç bilmedikleri bir ortamda ya da tanımadıkları bir toplumda yaşamaya başlamasıdır. Böylece toplum içinde yaşayan bireyler göç gibi çeşitli sosyal olgular nedeniyle kendilerinden olmayan bireylere karşı olumsuz bir tavır yerine onlara hoşgörüyle yaklaşmaya ve kendi sosyal yaşantılarında bu bireylere yer açmaya çalışırlar (Aryas, t.y.:65). Bu noktada dinin sosyal yaşamı ve bireyleri kapsıyor oluşu dini inancın hoşgörüye olan etkisini fazlasıyla ortaya çıkarır.

Geçmişten günümüze kadar tüm dinlerde hoşgörü vurgusu yapıldığı dikkate çarpmaktadır. Yahudilerin kutsal kabul ettikleri Tevrat'ta ve Hz. Musa'nın 10 Emir olarak bahsettiği kuralların temelinde insanlara karşı saygı ve sevgi öğütlenir. Benzer şekilde Hristiyanların kutsal kabul ettikleri İncil'de de tüm insanlara karşı sevgi, saygı ve hoşgörü vurgulanır. Son din olarak kabul edilen İslam dininin kutsal kitabı olan Kuran'da da dinin güzel ahlak olduğunu vurgu yapılarak tüm insanlara karşı hoşgörülü olunması gerektiği çokça vurgulanır. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması ve devletin dini politikaları benimseyerek desteklemesi bireylerin farklı ırktan, farklı mezhepten, farklı görüşten olan bireylere karşı hoşgörülü tavır sergileyeceği fikrini uyandırır. Yalnızca Türkiye'de değil Avrupa ülkelerinde de dini destekleyici politikalar bulunur fakat bazı Avrupa ülkelerinde özellikle Müslüman göçmenlere karşı hoşgörülü olmayan tutumlara rastlamak mümkündür (Helbling ve Traunmüller, 2016:392).

Tüm dinlerin temelinde hoşgörünün olması ve dindar insanların hoşgörü düzeylerinin yüksek olduğu düşüncesi savunulsa da hiçbir dini benimsemeyen

bireylerin veya inanç düzeyi düşük olan bireylerin de oldukça hoşgörülü olabileceği, bireylere yalnızca birey gözüyle bakarak dışlama yoluna gitmeyeceği düşünülmektedir (Einsenstein, 2006:329). Yani hem bir dini inanca sahip olan bireylerin hem de hiçbir dini benimsemeyen bireylerin hoşgörülerinin kendilerinden farklı ırka, farklı dine, farklı mezhebe mensup olan bireylere karşı hoşgörülerinin yüksek düzeyde olabileceğinden söz edilebilir.

Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler arasında dini inancın önemini vurgulayan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmı dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin göçmenlere yönelik daha hoşgörülü tavırlar sergilediğini savunurken bir kısmı kendilerini dindar olarak tanımlamayan bireylerin daha hoşgörülü olabileceğini savunmaktadır. Bazı çalışmalarda ise dindarlık düzeyi ile göçmenlere yönelik hoşgörü arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Fakat asıl ilginç olan bir kısım çalışmalar kendilerini dindar olarak tanımlayan bireyler ile kendilerinin dindar olarak tanımlamayan bireylerin benzer görüşlere sahip olduğu ve göçmenlere yönelik hoşgörülü bir tavırlarının olmadığı yönünde sonuçlar elde etmişlerdir.

Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerden biri olduğu varsayılan dini inanç değişkeni her zaman tahmin edildiği gibi bir sonuç vermeyebilir. Her ne kadar her dinin temelinde hoşgörünün var olduğu söylene de bireyler yalnızca kendi dinlerinin üstün olduğunu düşünerek diğer dini görüşteki bireylere karşı önyargılı bir tutumda bulunduklarına rastlamak mümkündür. Fakat Scheepers, Gijsberts ve Hello'nun yapmış olduğu çalışma dini değerleri yüksek olan bireylerin önyargılarının daha düşük olduğu bilgisini vermektedir (Scheepers, Gijsberts ve Hello, 2002:248). Yaptıkları araştırma sonucu farklı bir sonuca ulaşan Joseph Daniel ve Von Der Ruhr ise göçmenlere yönelik tutumları inceledikleri çalışmalarında dinin belirleyici bir etkisi olduğundan ancak dindar insanların daha ırkçı bir tutuma sahip olduklarından bahsetmektedir (Daniels ve Von Der Ruhr, 2005:470).

2.5. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Politik Görüş Faktörünün Etkisi

Hoşgörü düzeyini etkileyen bir diğer faktör ise politik görüş düzeyidir. Politik görüş çoğunlukla bireylerin desteklediği siyasi parti ideolojilerini simgelemektedir. Siyasi partilerin sosyal olaylar karşısında aldıkları tavır bireylerin dünya görüşünü de etkilemektedir. Örneğin Danimarka’da sağ yönelimli partinin göçmenlere yönelik olan olumsuz tutumu (Koçak ve Gündüz, 2016:77) o partiyi destekleyen bireylerin göçmenlere olan tutumuna da doğrudan etkilemiştir.

Göç ve göçmen sorunu devletleri yakından ilgilendiren hem sosyal hem siyasi hem de ekonomik bir sorundur. Bu nedenle göçmenlere yönelik hoşgörüyü bir bağlam içinde değerlendirmek gerekmektedir. Göç yoluyla ülkeye gelen göçmenlerden ve göçmen problemlerinden doğrudan etkilenen vatandaşların var olan düzenlerinin bozulmaması için devletlerin etkili politikalar üretmesi gerekmektedir. Devlet vatandaşlarının haklarını koruyan politikaların olmadığı durumlarda bireyler hem göçmenlere hem de politika üreticileri konumunda olan siyasilere karşı olumsuz bir tavır sergileyebilmektedir.

Geçmişten günümüze en çok göç alan bölgelerden olan Avrupa’da da durum farklı değildir. Avrupa ülkelerinde yaşayan bireyler göçün olumsuz yönlerinden etkilenecek göçmenlere karşı olumsuz bir tavır sergilemekte ve bu olumsuz tavır günden güne artmaktadır (Semyonov, Raijman ve Gorodzeisky, 2006:427)

Yapılan literatür çalışması sonucunda göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler arasında sayılan politik görüşte değişkeninde farklı bilgilere ulaşılmıştır. Dini inanç düzeyinde dindarlık seviyesi yüksek olan bireyler ile kendilerine göre dindarlık seviyesi yüksek olmayan bireylerin fikirlerinde benzerliğe rastlandığından bahsedilmiştir.

Avrupa toplumlarında göçmenlere karşı olumsuz tavırların incelendiği bir çalışmada göçmenlere yönelik tutum ekonomik bağlamda değerlendirilmiş ve aşırı sağcı partilerin olduğu ülkelerde göçmenlere yönelik hoşgörülü tutumun azalarak göçmenlere karşı daha dışlayıcı bir tavır beklendiğinden bahsedilmektedir (Semyonov,

Raijman ve Gorodzeisky, 2006:429). Benzer şekilde, Bohman ve Hjern de 2016 yılında yayımladıkları makalelerinde siyasi olarak sağ görüşe sahip olan bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarında liberallere göre daha az hoşgörülü olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Bohman ve Hjern, 2016:1741).

Davidov ve Meulman'ın 2012 yılında yapmış oldukları çalışma ise eğitim düzeyi ve yaş gibi siyasi yönelimin de göçmenlik karşıtı tutumların hafifletilmesinde önemli ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve böylece sağcı yönelimin göçe karşı muhalefeti güçlendirdiği sonucunu elde etmişlerdir (Davidov ve Meuleman, 2012:17). Davidov ve Meuleman(2012) bu görüşlerini kişilerin kendilerini aşma durumu ile açıklamakta ve kendilerini aşmış olan bireylerin göçü reddetme eğilimlerinin tutucu bireylere nazaran çok daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Davidov ve Meuleman, 2012:21).

2.6. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Gelir Düzeyi Faktörünün Etkisi

Bireyler dünya üzerinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gelir elde etmek zorundadır. Gelir, en genel anlamıyla bireylerin emekleri karşılığında almış oldukları ücretlerdir (Ulutürk ve Ersezer, 2011:88). Eğitim düzeyi, çalışılan sektör, liyakat bireyin ekonomik gelir düzeyini belirleyen faktörlerden birkaçıdır. Her ülkenin gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olarak gelir dağılımı farklılık gösterebilir. Ülkelerde bulunan asgari ücret planlamasından hareketle bireylerin gelir düzeylerinin düşük ya da yüksek olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

Yapılan çıkarımlardan hareketle yaşadıkları ülke içerisinde gelir düzeyleri yüksek olan bireyler ile gelir düzeyleri daha düşük olan bireylerin istediklerini rahatça elde edebilmesi farklılık gösterir. Yüksek gelire sahip olan birey ya da aileler sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabilme imkanına sahiptir. İstediklerini daha kolay elde edebilen kişilerin kaygı düzeyleri de daha az olmaktadır. Kaygı düzeyi düşük olan bireyler rekabet etme yoluna giderek başka kişilere karşı hoşgörülü

davranmamaya başlamaktadır. Bunun sebebi kendinden farklı olanı bir tür tehdit olarak algılamasıdır.

Gelir düzeyi yüksek olan bireylerin sosyal çevrelerinin de geniş olması ve kendilerine benzer koşullara sahip bireylerden oluşması şaşırtıcı olmayacaktır. Ulaşım ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler globalleşmenin de etkisiyle bireylerin gündelik yaşamlarında yer etmeye başlamıştır. Yapılan iş seyahatleri ya da tatil amaçlı gidilen yurtdışı seyahatleri sayesinde bireyler farklı kültürden kişilerle yakından iletişim kurma imkanına sahip olmuşlardır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde bu tip seyahatlere çıkan grup çoğunlukla geçim sıkıntısı yaşamayan, gelir düzeyi yüksek olan gruptur.

Kısaca söylemek gerekirse elde ettikleri imkanlar doğrultusunda farklı kültürlerden insanlar tanıma fırsatı sağlamış, çevrelerinde benzer yaşam koşullarına sahip insanlarla yaşayan yüksek gelir düzeyi grubu göç gibi sosyal, siyasi, ekonomik problemlere karşı daha duyarlı yaklaşmakta ve daha olumlu tavırlar sergilemektedir. Bu nedenle göçmenlere yönelik hoşgörüyü etkileyen faktörler incelendiğinde gelir düzeyinin anlamlı bir etkiye sahip olduğu düşünülmüş ve yapılan literatür araştırmasında bu düşüncenin doğruluğunu ispatlayan bazı çalışmaların mevcut olduğu görülmüştür.

Gelir düzeyi yüksek olan bireyleri “kendini aşan bireyler” olarak tanımlayan Davidov ve Meuleman(2012) insani değerler üzerinden göçmenlere yönelik tutumları değerlendirdikleri çalışmada daha yüksek gelir düzeyine sahip olan bireylerin göçü daha az reddettikleri ve hatta güçlü bir şekilde destekledikleri sonucuna ulaşmıştır (Davidov ve Meuleman, 2012:17). Raijman, Semyonov ve Schmidt’in 2003 yılında yabancıların haklarına yönelik yapmış oldukları çalışmada sosyoekonomik durumun göçmenlere yönelik tutum üzerinde etkili bir faktör olduğunu ve kendilerini savunmasız olarak hisseden düşük sosyoekonomik gelir düzeyine sahip olan bireylerin kendilerine karşı tehdit olarak algıladıkları göçmenlere karşı dışlayıcı tutumlarda bulunma olasılıklarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Raijman, Semyonov ve Schmidt, 2003:382).

Gelir düzeyi yüksek olan bireylerin göçmenlere yönelik daha hoşgörölü olduğunu savunan çalışmalar olsa da gelir düzeyinin ya da ekonomik durum memnuniyetinin anlamlı bir faktör olmadığı sonucunu elde eden çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Calahorrano, 2013 yılında yapmış olduğu çalışmasında gelir sahibi olmanın göçmenlere yönelik tutum üzerinde oldukça zayıf bir etkiye sahip olduğunu söylemektedir (Calahorrano, 2013).

2.7. Göçmenlere Yönelik Hoşgörüde Çalışma Durumu Faktörünün Etkisi

Her birey yaşamını sürdürebilmek için iyi ya da kötü bir işte çalışmak zorundadır. Bireyler yalnızca kendileri için değil aynı zamanda eş, çocuk, anne, baba, kardeş gibi sorumlu olduğunu hissettikleri kişiler için de çalışma ihtiyacı duyarlar. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en temelde fizyolojik ihtiyaçlar yer almaktadır (Yelkikalan, Dalboy, Doğan ve Oflaz, 2020:141). Kişiler yemek yeme gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarını sağlayamadığında stres düzeylerini de kontrol edememeye başlarlar. Bu nedenle bireylerin çalıştığı bir işlerinin olması veya işsiz olmaları stres düzeyini de etkileyerek hoşgörüsüz bir yapıya sahip olmalarına yol açabilir. Bu durum hayatlarının her alanına yansarak kendilerinden farklı olan herkese ve her şeye karşı daha az hoşgörölü olmalarına sebep olacaktır. Yapılan araştırmalar iş deneyimi olan bireylerin yabancılara yönelik tutumlarında daha olumlu etkiye sahip olduğunu ve yabancılara bir tehdit olarak algılamadıklarını göstermektedir (Karaoğlu, 2015:51).

Özellikle az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde işsizlik ciddi bir ekonomik problemdir. Yapılan araştırmalar iş bulamadığı için veya işten çıkarıldığı için yaşamına son veren çok sayıda bireyin olduğunu göstermektedir (Tunalı ve Özkaya, 2016:58).

Son yıllarda meydana gelen yoğun göç hareketleri tüm dünyayı etkilemiştir. Düzensiz ya da düzenli fark etmeksizin gelen göçmenlerin de yaşamlarını devam ettirmeleri için çalışma zorunlulukları bulunur. Farklı bir ülkede yaşamlarını devam ettirmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmaları göçmenlerin daha düşük ücretler karşılığında daha uzun saatler çalışmasına yol açabilmektedir. Bazı işverenler kişilerin bu durumunu kendi avantajlarına çevirerek halihazırda çalışmakta olan ve

sigorta gibi yükümlölükleri olan çalışanının işine son vererek yasal olmayan yollarla göçmenleri çok daha düşük ücretlerle çalıştırmaktadır (Polat ve Kaya, 2017:46). Böylece ülkenin yerli vatandaşı olan bireyler işsiz kalmakta ve gelen göçmenler bu kişilerin yerini doldurmaya başlamaktadır. Politika üreticilerinin bu konuda dikkatsiz davranması işten çıkarılan, iş bulamayan ya da işten çıkarılma korkusu yaşıyan bireylerin göçmenlere yönelik olumsuz bir davranış içerisinde girmelerine sebep olmaktadır.

Yapılan literatür araştırmasında bazı çalışmalar göçmenlere yönelik hoşgörüde işsiz olma ya da çalışıyor olma faktörünün etkili olduğunu söylerken bazı çalışmalar işsizlik durumunun göçmenlere yönelik tutum üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

McDaniel, Nooruddin ve Shortle, göçmenlere yönelik tutumu belirleyen faktörlerde dinin etkisini araştırırken işsizlik, cinsiyet, aile geliri ve benzeri faktörlerin de etkili olabileceğini düşünerek araştırma kapsamına dahil etmiş fakat işsizlik faktörünün göçmenlere yönelik hoşgörü üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (McDaniel, Nooruddin ve Shortle, 2011:220).

2.8.Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Hoşgörüyü Belirleyen Faktörler Hakkında Yapılan Bazı Çalışmalar

Göç, çok yönlü toplumsal harekettir. Kültürel, sosyal, dini hayatı etkilemenin yanı sıra siyasi, ekonomik olarak da göç alan ve göç veren ülkeleri ilgilendiren bir toplumsal sorundur. Göç yalnızca ülkeleri sosyal, kültürel, ekonomik olarak etkilemekle kalmaz aynı zamanda göçe bağlı olarak gelişen güvenlik problemi bireyleri en çok endişelendiren konulardan biridir. Özellikle göç alan az gelişmiş ülkelerde bazı faktörlere bağlı olarak bir zaman sonra göçmenleri tehdit olarak algılama ve göçmenlere yönelik olumsuz tutum sergileme hali başlamakta olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti gerek jeopolitik konumu itibariyle gerekse geçmişten günümüze uygulamakta olduğu sahiplenici politikalarla yoğun göç alan ülkelerden biridir. Yoğun göç almasının yanında göç veren ülkelerden biri olduğu da söylenebilir.

Bu nedenle hem yoğun göç alma sebepleri hem de yoğun göç verme sebepleri üzerine çok fazla araştırma yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Yapılan araştırmalar yalnızca göç hareketliliği üzerine yönelik olmamakla birlikte özellikle son yıllarda oldukça fazla artan yoğun göç hareketliliği süreçlerine bağlı olarak göçmenlere yönelik tutumların da incelenmesine doğru yönelmiştir.

Bu çalışmada göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler araştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan literatür çalışması sırasında daha önce bu konuya benzer çalışmalar olduğu saptanmıştır. Doğrudan göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerin incelendiği bir çalışma bulunmamakla birlikte yabancı göçmenlere yönelik tutumları belli başlı bazı demografik özellikler üzerinden değerlendiren çalışmalara aşağıda değinilmiştir:

Serdar Ünal'ın 2014 yılında yabancı göçmen ve mülteci deneyimine öteki bağlamında yaklaştığı çalışmasında Türkiye'deki göç, yabancı göçmen ve mülteci sorununa nasıl yaklaşıldığını inceleyerek Türkiye'de yaşayan bireylerin göçmenleri bir tehdit olarak algılama düzeyinin gün geçtikçe arttığı sonucuna ulaşmıştır (Ünal, 2014).

Ezgi Karaoğlu, 2015 yılında Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları empati, önyargı, sosyal baskınlık yönelimi gibi açılardan incelemek amacıyla yazmış olduğu tezinde yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, yaşanan şehir, bireylerin siyasi yönelimi, dini kimlik ve bireylerin son seçimlerde oy verdikleri siyasi partiler gibi demografik soruları dikkate almış ve kadınların erkeklere göre göçmenlere karşı daha az empatik davranışlara sahip olduğunu; iş deneyimi olan bireylerin daha önce hiçbir iş deneyimine sahip olmayan bireylere göre göçmenlere karşı daha olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır (Karaoğlu, 2015).

Kaya ve Polat, 2017 yılında Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları inceledikleri çalışmada göçmenlere yönelik tutumları hoşgörü ve ötekileştirme açısından ele alarak katılımcıların -yaygın görüşün aksine- eğitim düzeyi ve dini düzey açısından göçmenlere karşı hoşgörülü olmayıp göçmenleri ötekileştirmeye/dışlamaya yönelik bir tutum içerisinde oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Polat ve Kaya, 2017).

Hakan Çiftçi'nin 2018 yılında cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, meslek, yaşanılan bölge demografik soruları bağlamında Türk vatandaşların Suriyeli göçmenlere yönelik tutum, algı ve empatik eğilimlerini istatistiksel analiz yöntemleriyle araştırdığı çalışmasında medeni durum değişkeni istatistiksel olarak anlamlı bir faktör olarak bulunmuş ve evli kişilerin bekar kişilere göre göçmenlere karşı daha empatik olduğu; meslek açısından da anlamlı bir farklılık olduğu saptanarak işsizlerin ev hanımları ve öğrencilere göre göçmenlere karşı daha olumlu tutumlar sergilediği bilgisine ulaşılmıştır (Çiftçi, 2018).

Eser ve Uygur'un 2019 yılında Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları bütünlüştürmüş tehdit ve sosyal mesafe kuramları çerçevesinde inceledikleri çalışmada cinsiyet, etnik kimlik, siyasi kimlik gibi demografik değişkenler dikkate alınmış olup göçmenlere yönelik tutumlarda kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmezken siyasi kimlik açısından anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmış ve siyasal İslamcılar, muhafazakar demokratların, sosyalistlerin, Müslüman demokratların; liberal demokratlar, anarşistler, Kemalistler ve laiklere göre göçmenleri daha düşük oranda tehdit olarak algıladıkları bilgisini elde etmişlerdir (Eser ve Uygur, 2019).

Günay, Ersoy, Boylu ve Kılıç 2019 yılında, Varela ve arkadaşlarının 2013 yılında geliştirmiş olduğu Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeğini (Varela, Gonzalez, Clark, Cramer ve Crosby, 2013) Türkçeye çevirerek ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliğini sınamak istemiş ve Türkçeye uyarladıkları ölçek sonucu katılımcıların cinsiyetleri ile göçmenlerin yaşam koşullarına ilişkin düşünceleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanarak göçmenlere yönelik olumsuz puan ortalamasının kadın katılımcıların puan ortalamasına göre erkeklerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu; katılımcıların yaşları açısından ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Günay, Ersoy, Boylu ve Kılıç, 2019).

Ebru Sümer, 2021 yılında Suriyeli göçmenlere yönelik lisansüstü programındaki öğrencilerin tutumlarını araştırmak amacıyla yapmış olduğu çalışmada cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sayısı, gelir düzeyi, ikamet yeri gibi

demografik değişkenler ile “Suriyeli göçmenler hakkında olumsuz fikre sahip olma” faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamış olup genel itibariyle bireylerin göçmenlere karşı olumsuz bir fikre sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Sümer, 2021).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu çalışma bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörüsünü etkileyen faktörleri ölçmeyi hedeflemektedir. Çalışma kapsamında öncelikli olarak Gizli Sınıf Analizi kullanılmıştır. Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler arasındaki anlamlı sonuç vermesi beklenen bazı değişkenlerin Gizli Sınıf Analizinde anlamsız çıkması nedeniyle Uyum Analizi yapılarak değişkenlerin derinlemesine incelenmiştir. Böylece göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerin ölçülmesinde Gizli Sınıf Analizi ve Uyum Analizi yöntemlerinden faydalanılmış ve bu bölümde kullanılan analizler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Gizli Sınıf Analizi

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalar niteliksel ve niceliksel değişkenler kullanılarak elde edilen verileri kapsamaktadır. Nitel veri, yapılan araştırmalarda çoğunlukla nasıl sorusuna odaklanarak öznel bir çıkarım yapılmasına olanak sağlarken nicel veriler sayısal veriler olup toplanan verilerin sonucunun nesnel bir şekilde raporlanmasını sağlamaktadır (Özdemir, 2010:326). Fakat nicel veri kullanan çalışmaların konusunu her zaman doğrudan ölçerek değerlendirilebilecek değişkenler oluşturmayabilir. Bu tür değişkenler gizli değişken olarak araştırmacının karşısına çıkar ve gözlemlenebilen değişkenlere yönelik modellerle ölçülebilir.

Doğrudan ölçülemeyen fakat gözlemlenebilen değişkenlerin analizini yapabilmek amacıyla sosyal bilimler alanında sıklıkla tercih edilen istatistiksel analiz yöntemlerinden biri Gizli Sınıf Analizidir (Anuşlu, 2015:81). Hem nitel değişkenler hem de nicel değişkenler sadece sınırlı değerlerle ölçülebilen kategorik değişken olabilmektedir (Çılan, 2015: 52). Gizli Sınıf Analizinin yalnızca kategorik değişkenlere uygulanabilen bir analiz yöntemi olması nedeniyle hem gözlemlenebilen hem de gizli değişkenlerin kategorik olması gerekmektedir (Çılan, 2015:56). Kategorik olarak değişkenlerin birbirleriyle yüksek ilişkili olduğu gözlemlenebilen ölçüleri araştırmak için kullanılan Gizli Sınıf Analizinin, Faktör Analizine parametrik

olmayan alternatif bir yöntem olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür (Anuşlu ve Çılan, 2019:547)

İlk olarak Paul Lazarsfeld tarafından 1968 yılında ortaya çıkarılan Gizli Sınıf Analizi doğrudan olmasa bile gözlemlenebilen veya ölçülebilen kategorik değişkenlerden yola çıkarak araştırmaya dahil olan heterojen grubun gizli alt sınıflarını bulmaya yardımcı olan bir analiz yöntemidir. Gizli Sınıf Analizi yöntemiyle var olan heterojen bir anakütleyi homojen alt sınıflara ayırarak araştırmaya katılan bireylerin hangi sınıfa ait olduğu bulunması amaçlanır. Ortaya çıkan bu sınıflara Gizli Sınıf adı verilir. Gizli sınıflar gizli değişkenlerin kategorilerini oluşturmaktadır ve oluşan her kategori birbirine benzeyen bireylerin olduğu sınıfları oluşturur (Çılan, 205:48).

Bu çalışmada kullanılan yöntemlerden ilki Gizli Sınıf Analizidir. Yapılmış olan analizde hoşgörü gizli değişken; hoşgörüyü belirleyen faktörlerin yer aldığı anket soruları ise gözlenebilen değişkenler olarak belirlenmiştir. Gizli değişken doğrudan ölçülemeyen değişkenleri ifade ederken gözlemlenebilen değişkenler ölçülebilen değişkenleri ifade eder. Bir gizli değişkeni ölçebilmek için ölçülebilen değişkenlere ihtiyaç vardır. Sosyal bilimler alanında yapılacak çalışmalar için toplanan verilerin sayısal olarak ifade edilmesi tercih edilen yöntemlerden biridir. Özellikle psikoloji alanında yapılan çalışmalarda bireylerin mutluluk düzeyleri, zeka düzeyleri, hayattan memnuniyetleri ve benzeri gibi konularda; sosyoloji alanında bireylerin herhangi bir konudaki hoşgörülerinin ölçülmesi, bireylerin sosyal gerçeklik algılarının ölçülmesi gibi konularda sürekli çalışmalar yapılmaktadır. Bahsedilen değişkenler doğrudan ölçülmesi mümkün olmayan değişkenlerdir. Gizli Sınıf Analizi, bu şekilde olan değişkenlerin gözlemlenebilen değişkenler sayesinde sayısal olarak ölçülebilmesini sağlayarak kategorik değişkenler ile gözlenebilen değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Deveci ve Yorulmaz, 2021:135).

Gizli sınıf analizi gözlemlenen değişkenleri, ankete katılan bireyleri, olguları aralarında koşullu bağımsızlığın olduğu gizli sınıflara ayırmaktadır. Bu nedenle değişkenler arasında rastgele ilişki olması gerekmektedir. Böylece tüm sınıflar kontrol altına alınabilmektedir. Gizli sınıf analizinde gizli sınıf olasılıklarını etkileyen iki

temel parametre bulunmaktadır: Gizli değişkenlerdeki sınıf sayıları ve sınıfların göreceli boyutları (Özkan, 2015).

Gizli sınıf modeli Goodman tarafından olasılık terimleriyle ve Haberman tarafından log-linear model terimleriyle açıklanmıştır (Altıntaş ve Kutlu, 2020:28).

Bu çalışmada Goodman tarafından 1974'te ortaya atılmış olan En Çok Olabilirlik Yöntemi (Maximum Likelihood) tercih edilmiştir. Goodman'a göre Gizli Sınıf Analizinde iki ana parametre bulunmaktadır: Koşullu gizli sınıf olasılıkları ve Gizli sınıf olasılıkları (Goodman, 1974:221).

Goodman'ın Gizli Sınıf Analizi için önerdiği tahmin yöntemi olan En Çok Olabilirlik Yöntemi güçlü bir tahmin yöntemidir. Bunun nedeni parametrelerin 0 ile 1 aralığında olmasıdır (Çılan, 2015:56). En Çok Olabilirlik Yönteminde tahminleri bulabilmek için aşağıdaki eşitlikten (1) faydalanılır:

$$\hat{\pi}_{ijkt}^{ABCX} = \hat{\pi}_{it}^{Ax} \times \hat{\pi}_{jt}^{Bx} \times \hat{\pi}_{kt}^{Cx} \times \hat{\pi}_t^x \quad (1)$$

Yukarıdaki eşitlikte yer alan parametrelerin tümü olasılık olarak tanımlanmış olup (Altıntaş ve Kutlu, 2020,28) parametrelerin birbirleriyle çarpılması sonucu $\hat{\pi}_{ijkt}^{ABCX}$ parametresinin başlangıç değeri bulunmuş olur. Ayrıca $\hat{\pi}_{ijkt}^{ABCX}$ parametresi X gizli değişkeninin t . Sınıfında A, B, C gözlenen değişkenlerinin sırasıyla i, j, k kategorilerinde birleşme olasılığını ifade eder. Benzer şekilde $\hat{\pi}_t^x$ parametresi bir gözlemiş X gizli değişkeninde t . sınıfında olma olasılığını ifade etmektedir.

Gizli Sınıf Analizinde modelin uygunluğunun ölçülmesi için ise Ki-Kare (X^2) Uygunluk Testi, Standardize Artıkları Yöntemi ve Olabilirlik Oran (G^2) Testi kullanılabilir. Ki-Kare Uygunluk Testi ve Olabilirlik Oran Testlerinde alternatif hipotez ve sıfır hipotezi kurulur:

H_0 : Uygun bir modeldir.

H_1 : Uygun bir model değildir.

Burada H_0 hipotezi kabul ediliyorsa modelin kullanım için uygun olduğu sonucuna ulaşılır. Eğer H_0 hipotezi reddedilmişse modelin kullanım için uygun olmadığı ve farklı bir modelin kullanılması gerektiği anlaşılır.

Standardize artıklar yöntemi kullanılarak modelin uygunluğu ölçülmek istenirse standardize artıkların mutlak değerinin (1,96) yaklaşık olarak 2 değerini aşmaması gerekir. Mutlak değeri 1,96 değerini aşmamış standardize artıklar için modelin uygun olduğu sonucuna ulaşılır ve aşağıdaki eşitlikteki gibi ölçümü yapılabilir (Çılan, 205:32):

$$e_{ijk_l} = \frac{f_{ijkl} - \hat{f}_{ijkl}}{\sqrt{\hat{f}_{ijkl}}} \quad (2)$$

Gizli sınıf analizinde modellerin karşılaştırılması yapılarak hangi modelin daha uygun olacağına karar verilebilir. En uygun modele karar verebilmek için sıklıkla Bayes Bilgi Kriteri [Bayesian Information Criterion (BIC)] ve Akaike Bilgi Kriteri [Akaike Information Criterion (AIC)] değerleri tercih edilmektedir.

AIC ve BIC kriterlerine bakabilmek için incelenen örneklemin 1000'den fazla olması gerekmektedir. 1000'den fazla örneklem değerine sahip olan çalışmalarda AIC ve BIC kriterleri kullanıldığına en küçük negatif değere sahip olan modelin en uygun model olarak tercih edilmesi gerekir (Çılan, 2015: 37). s.d: Serbestlik derecesini ifade etmek üzere AIC ve BIC kriterlerinin hesaplanış şekli aşağıdaki gibidir:

$$AIC = G^2 - 2s.d. \quad (3)$$

$$BIC = G^2 - s.d. * [\ln(n)] \quad (4)$$

Anuşlu'nun moda sektöründe müşteri segmentasyonunu Latent Gold 5.0 programını kullanarak gizli sınıf analizi ile ölçtüğü ve serbestlik dereceleri ile BIC değerlerini dikkate alarak değerlendirme yaptığı analizler sonucu 4 sınıflı modele ulaştığı çalışmasında bahsettiği üzere gizli sınıf analizi kullanılarak yapılan çalışmalarda en sık Bayesian Bilgi Kriteri kullanılmakta ve buna bağlı olarak en uygun modelin en düşük BIC değerine sahip olan model olduğunu belirtmektedir (Anuşlu, 2015). Benzer şekilde Akaike Bilgi Kriterinin kullanıldığı analizlerde uygun model

olarak daha düşük AIC değerine sahip olan model tercih edilmelidir (Anuşlu, 2015:66).

3.2. Uyum Analizi

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda çoğunlukla nitel değişkenler kullanılmaktadır. Nitel değişkenlere ait veriler hakkında bir çıkarım yapılabilmesi için ki-kare ilişki analizi, Fisher'in kesin olasılık testi, uyum analizi gibi çeşitli analiz yöntemleri kullanılabilmektedir (Aktürk, 2004:1). Fakat değişkenlerin sayısı fazlaştıkça aralarındaki ilişkiyi yorumlamak daha güç hale gelir. Bu gibi durumlarda veri tipleri çapraz tablo haline getirilerek kontenjans tabloları oluşturulur ve böylece değişkenler arasındaki ilişki grafiklerle daha kolay yorumlanabilir hale gelir (Kılıç, 2016).

Uyum analizi bahsedilen kontenjans tablolarını içeren bir istatistiksel analiz yöntemidir. Literatürde “Uygunluk Analizi, Homojenlik Analizi” (Nemlioğlu, 2005:39) olarak da bahsedilen Uyum analizinde değişkenler arasında ilişki olup olmadığı grafikler sayesinde rahatlıkla gözlemlenebilir (Alpar, 2013:4). Değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı durumlarda ise ölçülmek istenen değişken kontenjans tablosunda diğer değişkenlerden ayrı bir konumda yer alır. Kısacası her iki durumda da uyum analizi oldukça kolaylık sağlamaktadır.

Uyum analizi, kategorik değişkenlerin veya kategorik değişken haline getirilmiş değişkenlerin çift yönlü tablolar haline getirilmesiyle oluşur. Bahsedilen bu tablolar kontenjans tabloları olarak bilinir. Uyum analizi sayesinde hem satır hem de sütun değişkenleri arasındaki ilişki açıklanabilir hale gelir. Bunun yanı sıra uyum analizinin her değişkenin alt kategorileri arasındaki ilişkinin açıklanmasına da yardımcı olan, nitel verilere uygulanabilir olması açısından başta sosyal bilimler olmak üzere yaygın kullanım alanına sahip bir tür boyut indirgeme analizi olduğunu söylemek mümkündür (Nemlioğlu, 2005:40).

Yukarıda bahsedilen diğer istatistiksel analiz yöntemlerine göre uyum analizinin uygulaması daha kolaydır. Ayrıca diğer analiz yöntemlerine göre daha fazla ayrıntı bilgi elde etmek mümkündür. Uyum analizinin en önemli özelliklerinden biri de hiç şüphesiz elde edilen sonuçların görselleştirilebilir olmasıdır. Görsel veriler bir

tür kanıt niteliği taşıdığı için sonuçların yorumlanması da daha kolay olmakta ve bununla beraber daha güvenilir sonuçlar elde edilebilmektedir.

Kategorik değişkenlere ait verilerin kontenjans tabloları yoluyla grafik halinde sunulduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Kontenjans tablolarını oluşturan satır ve sütunlar sırasıyla i ($i=1,2,3,\dots,I$) ve j ($j=1,2,3,\dots,J$) olmak üzere iki boyutlu kontenjans tablosu aşağıdaki tablodaki gibi olacaktır (Tablo 3.1):

	1	2	...	J	Satır Toplamı
1	N_{11}	N_{12}	...	N_{1J}	N_{1+}
2	N_{21}	N_{22}	...	N_{2J}	N_{2+}
...	...	...	...	...	...
I	N_{I1}	N_{I2}	...	N_{IJ}	N_{I+}
Sütun Toplamı	N_{+1}	N_{+2}	...	N_{+J}	N

Tablo 3.1: İki boyutlu kontenjans tablosu.

İki boyutlu kontenjans tablosunun genel gösterimi yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda yer alan N_{ij} , i .satır ve j .sütundaki gözlemlenen frekans değerini ve toplam gözlem sayısını ifade etmektedir.

Uyum analizi yapılan çalışmalarda kontenjans tabloları yardımıyla satır ve sütunlarda yer alan değişkenlerin grafikler yardımıyla görselleştirilir. Değişkenlerin arasında ilişki olup olmadığı grafiklerde bulunan noktalar aracılığıyla anlaşılır. Uyum analizi, bu noktalara en iyi biçimde uyan iki boyutlu uzayı bulabilmeyi amaçlar. Noktaların birbiriyle ilişkisine dair yorum yapabilmek için noktalar arasındaki ki-kare uzaklıklarına bakılması gerekir. Eğer satır ve/veya sütun noktaları birbirine yakınsa bu iki noktanın temsil ettiği profilin birbirine benzer olduğu sonucuna ulaşılır (Uzgören, 2007:5).

Clausen'e göre üç aşamadan oluşan uyum analizinin ilk aşamasını yukarıda bulunan satır ve sütun profillerinin hesapları oluşturur (Clausen, 1998). İkinci aşaması bu profillerin ayrı ayrı haritalarda gösterilmesidir. Son aşama olan üçüncü aşama ise satır ve sütun profillerinin iki boyutlu uzayda aynı haritada gösterilmesidir.

Uyum analizinin uygulanacağı herhangi bir konuda değişken sayılarının 3 veya daha fazla olduğu durumlarda uyum analizi uygulanır (Silik, C. E., Ilgaz, B., & Dündar, Y., 2020). Uyum analizinde birden fazla kategorik değişkenin alt kategoriler arasındaki ilişkisi ölçülür ve tüm değişkenler aynı tabloda gösterilir. Bu kategoriler içerisinde yer alan noktalar arası mesafelerin ölçümü için kare mesafeleri veya Öklid mesafeleri kullanılır. Uyum analizi sonucu elde edilen grafik sayesinde nokta gruplarının konumlarına göre veri seti yorumlaması yapılabilmektedir (Hjellbrekke, 2018). Kontenjans tablosunda analizi yapılan değişkenler belli bir gruba doğru yönelmişse o gruba yakın olduğu anlaşılır. Fakat eğer bir değişken alt kategorilerin hiçbirine yakınlaşmamışsa yani merkezde olduğu görülüyorsa söz konusu değişkenin alt kategorilerden hiçbirine ait olmadığı çıkarımı yapılır.

Bu çalışma kapsamında göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler incelenmiştir. Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler arasında cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve benzeri gibi değişkenlerin olabileceği varsayılmıştır. Modele ilk olarak Gizli Sınıf Analizi yapılmış fakat bazı değişkenler için Uyum Analizi yapılması gerekli görülmüştür. Elde edilen analiz sonuçları Uygulama bölümünde açıklanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

Bu çalışma kapsamında Türkiye’de yaşayan bireylerin göçmenlere yönelik sahip oldukları hoşgörüyü ölçerek bireyleri sınıflandırmak ve bireylerin göçmenler hakkındaki görüşlerini değerlendirerek çıkarım yapmak amaçlanmıştır. Bu çalışmada Dünya Değerler Anketinin son dalgası olan 2019 dönemine ait olan veriler kullanılmıştır.

Dünya Değerler Anketi 1981 yılından bu yana siyasi, sosyal, dini, kültürel değerlerin baz alınarak yapılan bir tür akademik çalışma programıdır. 1990 yılından itibaren Türkiye’de de yapılmaya başlanan Dünya Değerler Anketi her 5 yılda bir yeni verileri yayımlanmaktadır.⁴ Dünya Değerler Anketinin son verileri 2017-2022 yıllarını kapsamaktadır.

Göçmenlere yönelik hoşgörüyü ölçmek amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, bireylerin çalışma durumları, gelir düzeyleri, politik görüşleri ve dua etme sıklıkları incelenmiştir.

Ankete Türkiye’den 2415 kişi katılmıştır. Katılan bireylerin 1207’si erkek, 1208’i ise kadınlardan oluşmaktadır (Grafik 4.1):

Grafik 4.1: Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre dağılımı.

⁴ <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

Ankete katılan bireylerin 1207 kişinin erkek ve 1208 kişinin kadınlardan oluştuğu yukarıda ifade edilmişti. Böylece cinsiyet değişkeni incelendiğinde orantılı bir dağılımın var olduğu görülmektedir.

Ankete katılan bireylerin yaş dağılımları incelendiğinde ise elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablodaki gibi olmuştur:

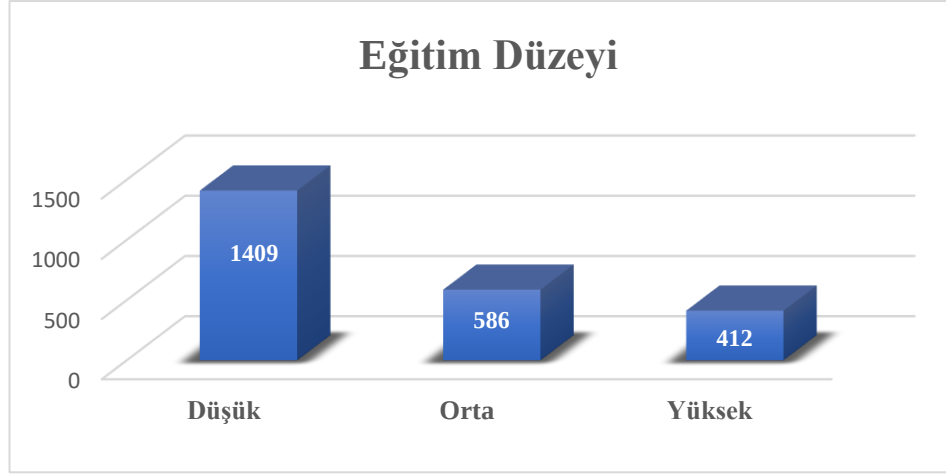
	29 yaş ve altı	30-49 yaş arası	50 yaş ve üstü
YAŞ	%29,5 (712 kişi)	%45 (1087 kişi)	%25,5 (617 kişi)

Tablo 4.1: Yaş dağılımı.

Tablodan da anlaşıldığı gibi ankete katılan bireylerin 29 yaşının altında olan bireylerin sayısı tüm ankete katılan bireylerin %29,5'ini, 30-49 yaş aralığında olan bireyler katılımcıların %45'ini ve son olarak 50 yaşının üstündeki bireyler katılımcıların %25,5'ini oluşturmaktadır. Kısacası çoğunluğun 30-49 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir.

Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörleri incelerken eğitim düzeyi değişkeni de incelenmiştir. Ankete katılan bireylerin eğitim düzeyleri düşük, orta ve yüksek düzey olarak analize dahil edilmiştir.

Buna göre ankete katılan bireylerin 1409'unun düşük düzeyde eğitime sahip olduğu görülmüştür. 586 birey orta düzeyde eğitime sahipken yüksek eğitim düzeyine sahip olan bireylerin sayısı yalnızca 412'dir. Oransal olarak veriler incelendiğinde ise ankete katılan bireylerin %58,3'ü düşük düzey, %24,2'si orta düzey eğitim seviyesine sahipken yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin oranı %17,1 olarak karşımıza çıkmıştır. Veriler incelendiğinde elde edilen sonuçlardan da anlaşılabileceği gibi katılımcıların eğitim düzeyleri arasında ciddi bir orantısızlık bulunmaktadır. Ulaşılan sonuçlar Grafik 4.2'de yer almaktadır:

Grafik 4.2: Eğitim düzeyi.

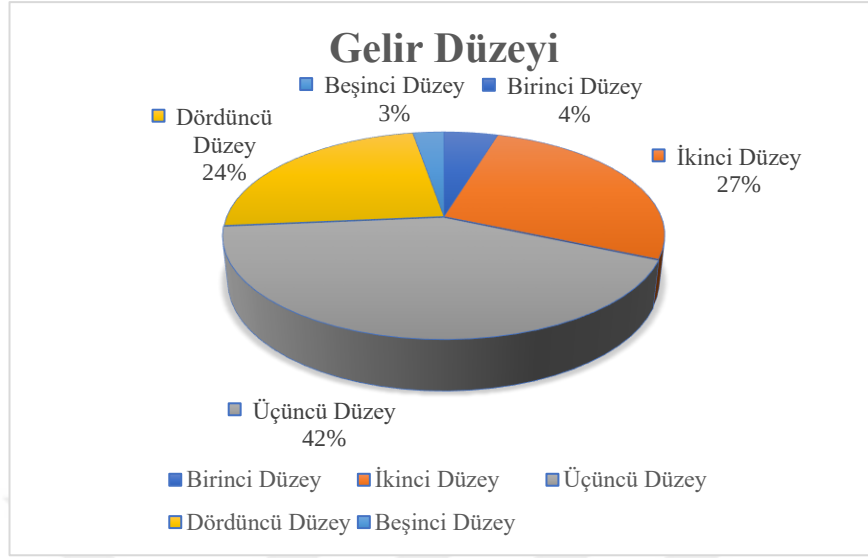
Göçmenlere yönelik hoşgörüyü ölçebilmek amacıyla bireylerin çalışma durumları incelenmiştir. Anket soruları arasında doğrudan yer almasa da bireyler çalışıyor ve çalışmıyor olarak iki gruba ayrılarak analize dahil edilmiştir. Ankete katılan bireylerin verdikleri yanıtlara göre 401 kişinin iş sahibi olmadığı yani çalışmadığı belirlenmiştir. Yani katılımcıların yaklaşık %17'si çalışmıyor durumundadır.

Göçmenlere yönelik hoşgörünün ölçülmesinde etkili olabileceği düşünülen diğer bir değişken ise bireylerin gelir düzeyleridir. Katılımcıların gelir düzeyleri düşükten yükseğe doğru beş düzeyde incelenmiş olup elde edilen veriler aşağıda paylaşılmıştır:

BİREYLERİN GELİR DÜZEYLERİ		
Birinci Düzey	%4	109 kişi
İkinci Düzey	%27	625 kişi
Üçüncü Düzey	%42	980 kişi
Dördüncü Düzey	%24	552 kişi
Beşinci Düzey	%3	63 kişi

Tablo 4.2: Bireylerin gelir düzeyleri.

Ankete katılan bireylerin gelir düzeylerine göre dağılımı Tablo 4.2'de yer almaktadır. Bireylerin oransal dağılımına ise aşağıdaki grafikte yer verilmiştir:

Grafik 4.3: Gelir düzeyi.

Ulaşılan verilere göre birinci yani en düşük gelir düzeyine sahip bireylerin sayısı 109'dur ve ankete katılan bireylerin %4'ünü oluşturmaktadır.

İkinci düzey gelir düzeyine sahip bireyler katılımcıların %27'sini oluşturmaktadır. Ankete katılan bireylerin çoğunluğu %42 oranla üçüncü düzey gelir grubunda yer almaktadır. Dördüncü düzey gelir grubunda bulunan kişiler ise katılımcıların %24'ünü oluşturmaktadırlar. En yüksek gelir düzeyi beşinci düzey grubu olarak belirlenmiştir ve bu düzey grubunda yer alan bireylerin sayısı 63 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bireyler ankete katılan tüm katılımcıların %3'ünü oluşturmaktadır.

Bireylerin politik görüşlerine göre dağılımları şu şekildedir: Sol görüşten sağ görüşe doğru 5 düzeyden oluşan politik görüş düzeyi verileri en sol görüşe sahip olan bireyler birinci düzey; en sağ görüşe sahip olan bireyler ise beşinci düzey olarak belirlenmiştir. Kendini en yüksek düzeyde sol görüşlü olarak nitelendiren bireylerin sayısı 201'dir ve bu kişiler katılımcıların yaklaşık %8'ini oluşturmaktadır. İkinci düzey sol görüşe sahip bireylerin sayısı 276'dır ve katılımcıların yaklaşık %11'i bu düzey grubunda yer almaktadır. Sol görüş ve sağ görüş olarak iki tarafa da nispeten daha mesafeli olan bireyler üçüncü düzey politik görüş grubunda yer almaktadır. Bu bireyler katılımcıların %27'sine tekabül etmektedir. Sağ görüşe yakın olan bireyler dördüncü ve beşinci düzey grubunda yer almaktadır. Dördüncü düzey grubunda sağ

görüŖe yakın olan bireyler katılımcıların yaklaşık %23'ünü oluŖturmaktadır. Son olarak en sağ görüŖlü olarak nitelendirilen bireyler beŖinci düzey grubunda yer almaktadır. Bu düzey grubuna dahil olan bireyler ankete katılan bireylerin yaklaşık %20'sini oluŖturmuŖtur.

Belirlenen değerler aŖađıdaki Tablo 4.3.'te yer almaktadır:

BİREYLERİN POLİTİK GÖRÜŖ DÜZEYLERİ		
Birinci Düzey	%8.1	201 kiŖi
İkinci Düzey	%11.3	276 kiŖi
Üçüncü Düzey	%27	656 kiŖi
Dördüncü Düzey	%22.8	554 kiŖi
BeŖinci Düzey	%19.8	481 kiŖi

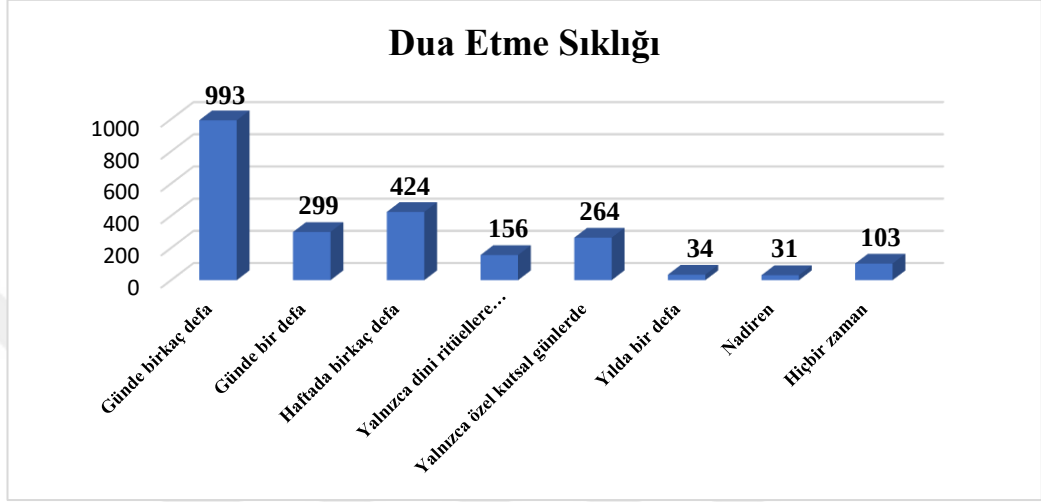
Tablo 4.3: Bireylerin politik görüş düzeyleri.

ÇalıŖmada göçmenlere yönelik hoŖgörüyü belirleyen faktörler arasında dua etme sıklığı deđiŖkenine de yer verilmiŖtir. Dua etme sıklığı deđiŖkeni 8 düzeyle ölçölmüŖtür. Bu düzeyler; günde birkaç defa, günde bir defa(8), her hafta birkaç defa, yalnızca dini ritüellere katıldığında, yalnızca özel kutsal günlerde, yılda bir defa, çok nadir ve son olarak hiçbir zaman(1) düzeyleridir. Yani ölçek düzeyi düŖtökcü dua etme sıklığı azalmaktadır.

Ankete katılan bireylerin yaklaşık %41'i günde birkaç defa dua ettiğini belirtmiŖtir. Günde bir defa dua ettiğini belirten kiŖiler ise katılımcıların %12,4'ünü oluŖturmaktadırlar. Haftada birkaç defa dua ettiğini belirten kiŖiler ankete katılanların %17,5'ini oluŖturmaktadır. Yalnızca dini ritüellere katıldıkları zaman dua ettiğini belirten kiŖilerin sayısı 156'dır. Bu kiŖiler ankete katılan bireylerin %6.5'ini oluŖturmaktadır. Ankete katılan bireylerin %10,9'u yalnızca özel kutsal günlerde dua ettiğini belirtmiŖtir. Yılda bir defa dua eden katılımcıların sayısının oldukça az olduğuna rastlanılmıŖtır. Katılımcıların %14'ünü oluŖturmaktadırlar. Nadiren dua ettiğini belirten kiŖilerin sayısı da yılda bir defa dua ettiğini belirten kiŖilerin sayısı kadar oldukça azdır. Bu kiŖiler katılımcıların %1,3'ünü oluŖturarak 31 kiŖi olarak

karşımıza çıkmaktadır. Son olarak hiçbir zaman dua etmediğini belirten kişiler katılımcıların %4,3'ünü oluşturmakta olup sayıları 103 kişidir.

Bashedilen veriler aşağıda bulunan Grafik 4.4'te de yer almaktadır:

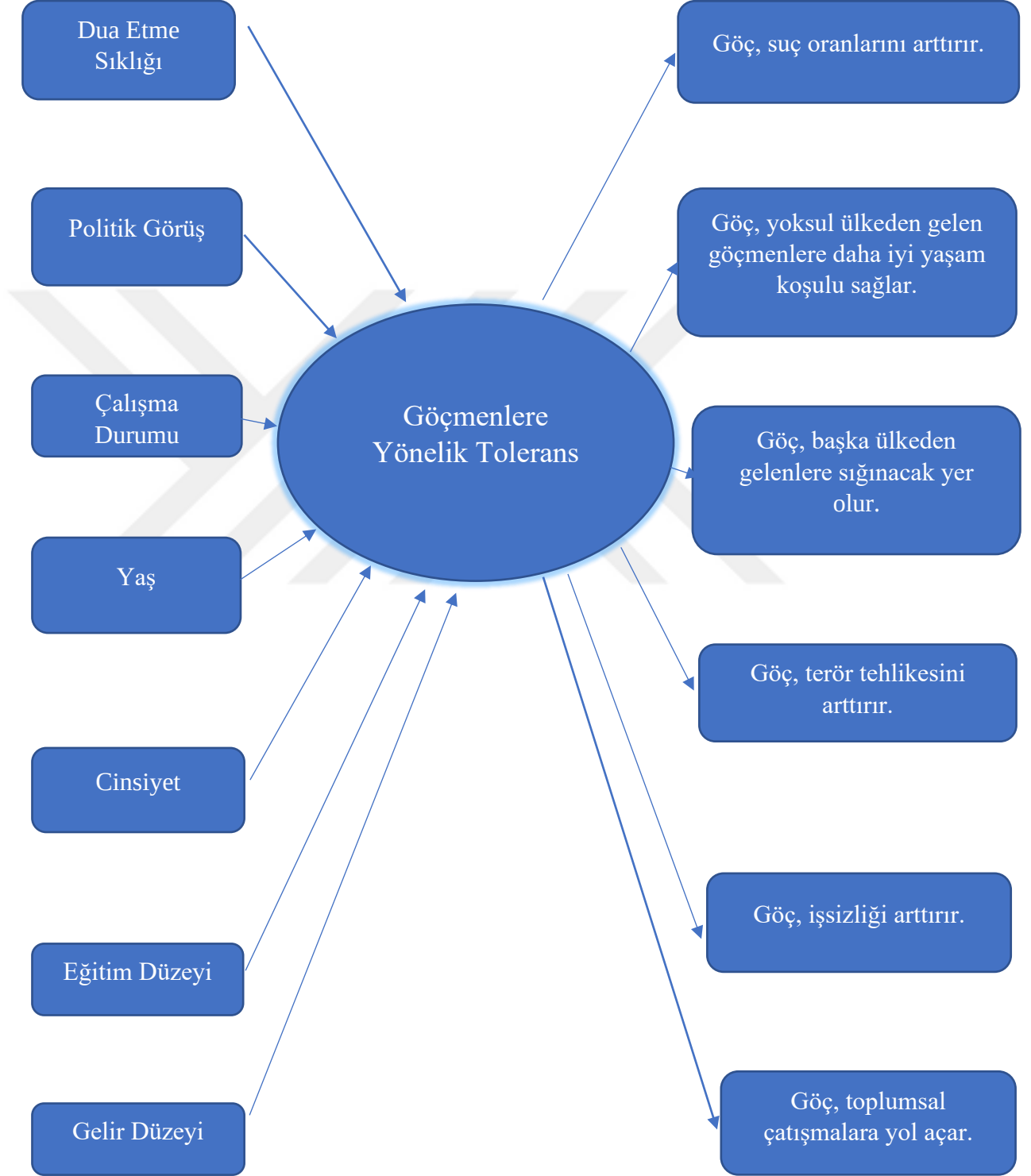

Grafik 4.4: Dua etme sıklığı.

Şekil 4.1 gizli sınıf analizi modelini özetlemektedir. Ankette yer alan sorulara göre göçmenlere olan hoşgörü ile ilgili fikirlerin belirlenmesi amacıyla bu fikirler üzerinde etkili olacağı düşünülen eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, bireylerin çalışma durumu, dua etme sıklığı, bireylerin politik düzeyleri dikkate alınmıştır. Bu değişkenler “eş değişken” olarak ve “Göçmenlere Yönelik Hoşgörünün Ölçülmesi” “gizli değişken” olarak tanımlanmıştır.

Modelin kısaca özetine yer verilecek olursa veri kümesi aşağıdaki gibi olacaktır:

Şekil 4.1: Araştırma modeli.

Kısaltma Türü	Açıklama ve Ölçek
Göçmenlere Yönelik Hoşgörüyü Belirleyen Faktörler	
Dua Etme Sıklığı	Hangi sıklıkta dua edersiniz? (<i>Hiç, Yalnızca cenazelerde, ..., Ayda bir defa, Haftada bir defa, Her gün</i>) (10'lu likert ölçek)
Politik Görüş	Soldan sağa doğru politik görüş düzeyinizi nasıl ifade edersiniz? (1=Tamamen sol görüş, 10=Tamamen sağ görüş) (10'lu likert ölçek)
Çalışma Durumu	Şu anda çalışma durumunuz nedir? (1=Çalışmıyor, 2=Çalışıyor)
Yaş	Kaç yaşındasınız? (18-29, 30-49, 50 ve üzeri) (Sıralı ölçek)
Cinsiyet	Cinsiyetiniz nedir? (1=Erkek, 2=Kadın) (Nominal ölçek)
Eğitim Düzeyi	Eğitim düzeyiniz nedir? (1=Düşük, 2=Orta, 3=Yüksek) (Sıralı ölçek)
Gelir Düzeyi	Gelir düzeyiniz nedir? (1=Alt sınıf, 2=İşçi sınıfı, 3=Alt orta sınıf, 4=Yüksek orta sınıf, 5= Yüksek sınıf) (Sıralı ölçek)

Tablo 4.4: Modelde yer alan değişkenlerin ölçek türleri.

4.1. Bulgular:

Gizli sınıf analizinde modeller arasında seçim yapılırken gözlem değeri 1000'den fazla olması nedeniyle AIC, BIC ve En Çok Olabilirlik (Maximum Likelihood) kriterlerine bakılması gerektiğinden yukarıda bahsedilmiştir. Bu nedenle ilk olarak bahsedilen AIC, BIC, serbestlik dereceleri göz önünde bulundurularak modelde yer alan olası sınıf sayıları belirlenmeye çalışılmıştır.

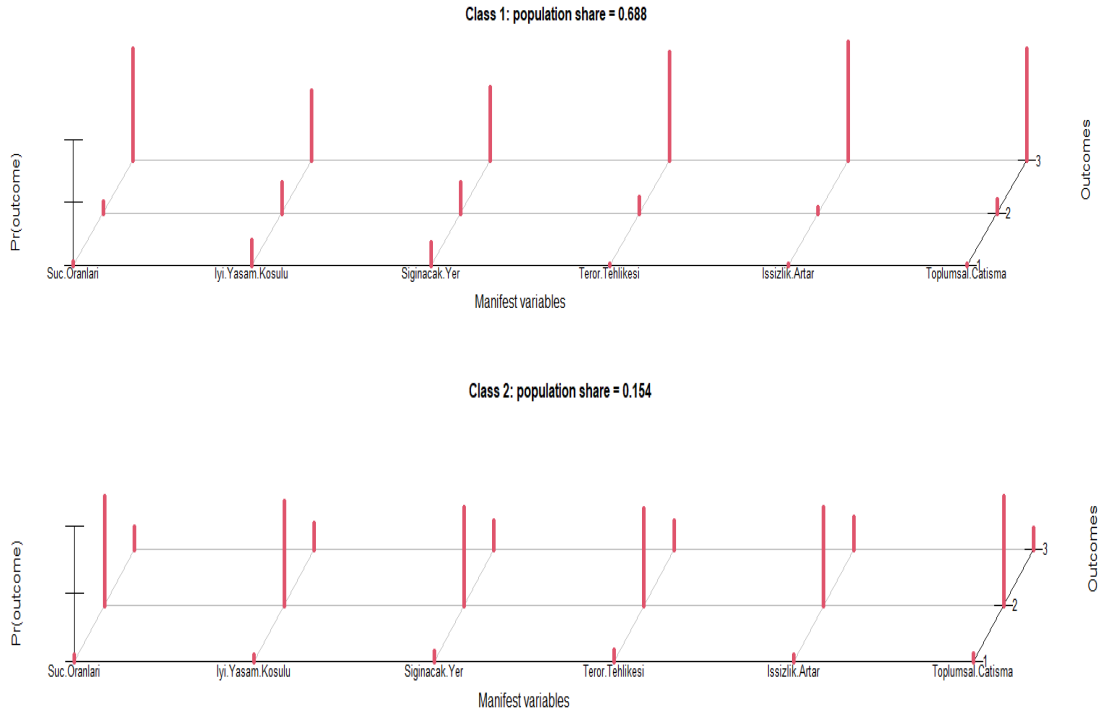
Dünya Değerler Anketi verilerinin kullanıldığı çalışmada veriler R programına yüklenerek “polca” paketi kullanılarak elde edilen çıktılarına göre 2, 3 ve 4 sınıflı modellere ait değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterlere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

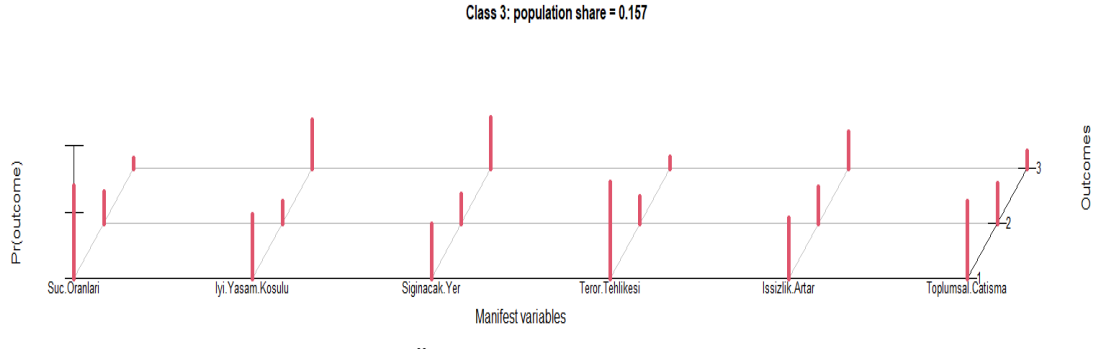
	AIC	BIC	En Çok Olabilirlik
4 Sınıf	16010.65	16355.95	-7942.325
3 Sınıf	16123.6	16375.72	-8015.798
2 Sınıf	16797.05	16955.99	-8369.523

Tablo 4.5: Sınıflandırma kriterleri.

AIC, BIC ve En Çok Olabilirlik sonuçlarının yer aldığı tabloda 3 sınıflı modelden 4 sınıflı modele geçerken büyük ölçüde azalma olmadığı fakat 2 sınıflı modelden 3 sınıflı modele geçerken belirgin bir azalma olduğu görülmüştür. Bu nedenle sonuçları değerlendirmek amacıyla 3 sınıflı modelin incelenmesi uygun bulunmuştur.

3 sınıflı modelden elde edilen gizli sınıf olasılıkları yaklaşık olarak %69, %15 ve %16'dır. Aşağıda yer alan grafiklerde çubukların uzunluğun olasılık değerleriyle doğru orantılıdır. Grafiklerin sağ kısmında yer alan 1, 2 ve 3 sayıları sırasıyla şu yanıtları temsil etmektedir: Katılmıyorum, Kararsızım/Bilmiyorum, Katılıyorum.

Şekil 4.2: Üç sınıflı modele ait gizli sınıf olasılıkları.

Şekil 4.2’de yer alan sonuçlar aşağıdaki tabloda açıklanmıştır:

SINIF	ÇIKARIM
HOŞGÖRÜLÜ OLMAYANLAR	1.sınıfta yer alan bireyler ankete katılan kitlenin yaklaşık %69’unu oluşturmaktadır. - Bu sınıfta yer alan bireyler “Hoşgörülü Olmayanlar” olarak isimlendirilmiştir. 1. sınıfa dahil olan bireylerin büyük çoğunluğu “Göç, suç oranını artırır.”, “Göç, yoksul ülkeden gelen göçmenlere daha iyi yaşam koşulu sağlar.”, “Göç, başka ülkeden gelenlere sığınacak yer olur.”, “Göç, terör tehlikesini artırır.”, “Göç, işsizliği artırır.”, “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.” ifadelerinin tümüne katıldıklarını belirtmişlerdir.
KARASIZLAR	2. sınıfta yer alan bireyler kitlenin yaklaşık %15’ini oluşturmaktadır. - Bu sınıfta yer alan bireyler “Kararsızlar” olarak isimlendirilmiştir. - Bu sınıfa dahil olan bireylerin büyük çoğunluğu “Göç, suç oranını artırır.”, “Göç, yoksul ülkeden gelen göçmenlere daha iyi yaşam koşulu

	sağlar.”, “Göç, başka ülkeden gelenlere sığınacak yer olur.”, “Göç, terör tehlikesini artırır.”, “Göç, yoksul ülkelere gelenlere daha iyi bir yaşam sağlar.”, “Göç, işsizliği artırır.”, ifadelerinin tümüne kararsızım/bilmiyorum yanıtını vermişlerdir.
HOŞGÖRÜLÜ OLANLAR	• 3.sınıfta yer alan bireyler ankete katılan kitlenin yaklaşık %16’sını oluşturmaktadır. • Bu bireylerin dahil olduğu sınıf “Hoşgörülü Olanlar” olarak adlandırılmıştır. • Bu sınıfta yer alan bireylerin çoğunluğu ““Göç, suç oranını artırır.”, “Göç, terör tehlikesini artırır.”, “Göç, işsizliği artırır.”, “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.” ifadelerine katılmadıklarını belirtmişlerdir. • Ayrıca “Hoşgörülü Olanlar” sınıfında yer alan bireyler arasında “Göç, yoksul ülkelere gelenlere daha iyi bir yaşam sağlar.”, “Göç, başka ülkeden gelenlere sığınacak yer olur.” ve “Göç, işsizliği artırır.” ifadelerine katılmadıklarını ifade eden kişilerin sayısı fazla olsa da bu ifadeye katıldığını ifade eden bireyler de oldukça fazladır.

Tablo 4.6.: Modele ait üç sınıfın isimlendirilmesi ve yorumlanması.

Yukarıdaki %65, %15 ve %16 oranlarına karşılık gelen sınıflar sırasıyla şöyle isimlendirilmiştir: Hoşgörülü Olmayanlar, Kararsızlar ve Hoşgörülü Olanlar. Bu sınıflara dahil olan bireylerin verdikleri yanıtlar çıkarım tablosuna eklenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen koşullu olasılık sonuçları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

	1.SINIF	2.SINIF	3.SINIF
	HOŞGÖRÜLÜ OLMAYANLAR	KARARSIZLAR	HOŞGÖRÜLÜ OLANLAR
Göç, suç oranlarını artırır			
Katılmıyorum	0.0265	0.0396	0.6944
Kararsızım	0.0868	0.8033	0.2328
Katılıyorum	0.8867	0.1571	0.0728
Göçmenlere daha iyi yaşam koşulu sağlar			
Katılmıyorum	0.1967	0.0449	0.4746
Kararsızım	0.2436	0.7699	0.1638
Katılıyorum	0.5597	0.1852	0.3615
Göçmenlere sığınacak yer olur.			
Katılmıyorum	0.1727	0.0658	0.4090
Kararsızım	0.2401	0.7255	0.2154
Katılıyorum	0.5872	0.2087	0.3756
Göç, terör tehlikesini artırır			
Katılmıyorum	0.0081	0.0791	0.7252
Kararsızım	0.1237	0.7155	0.1971
Katılıyorum	0.8682	0.2053	0.0777
Göç, işsizliği artırır			
Katılmıyorum	0.0079	0.0418	0.4549
Kararsızım	0.0430	0.7220	0.2748
Katılıyorum	0.9491	0.2362	0.2703
Göç, toplumsal çatışma çıkarır			
Katılmıyorum	0.0096	0.0500	0.5787
Kararsızım	0.1006	0.8030	0.2945
Katılıyorum	0.8897	0.1470	0.1269

Tablo 4.7.: Üç sınıflı modele ait koşullu olasılıklar.

Yukarıdaki tabloda koşullu olasılık değerleri yer alan ifadelerin özeti şu şekilde yapılabilir;

- “Göç suç oranlarını arttırır.” ifadesine hoşgörölüler olarak adlandırılmış olan 3.sınıftaki bireyler %69 oranında katılmamakta iken 1.sınıfta yer alan bireyler %89 gibi oldukça yüksek bir oranla katılmaktadır. 2.sınıfta yer alan bireyler ise %80 oranla bu ifadeye kararsız kaldıklarını belirtmiştir.
- “Göç, yoksul ülkeden gelen göçmenlere daha iyi yaşam koşulu sağlar.” ifadesine 3. sınıfa dahil olan bireyler %47’lik bir oranla katılmadığını belirtmiş fakat %36’lık bir kesim göçün yoksul ülkeden gelen bireylere daha iyi yaşam koşulu sağlayacağını düşünmektedir. 1. sınıfta yer alan bireyler ise %56 oranla göçün yoksul ülkeden gelen bireylere daha iyi bir yaşam koşulu sağlayacağını düşünmektedir.
- “Göçmenlere sığınacak yer olur.” ifadesine 1. sınıfta yer alan bireylerin %58’i katıldığını belirtirken 3. sınıfta yer alan hoşgörölü olan grup %40 oranla göçün göçmenlere sığınacak yer olacağını düşünmemektedir. Fakat bu sınıfta yer alan bireylerin %38’i göçmenler için sığınacak yer olacağı fikrini belirtmişlerdir.
- “Göç, terör tehlikesini arttırır.” ifadesine Hoşgörölü Olanlar sınıfına dahil olan bireylerin %72’si katılmamakta iken Hoşgörölü Olmayanlar sınıfına dahil olan bireylerin %87’si göçün terör tehlikesini arttıracağını düşünmektedir.
- “Göç, işsizliği arttırır.” ifadesine Hoşgörölü gruba dahil olan bireylerin %45’i katılmamakta iken Hoşgörölü Olmayan bireylerin dahil olduğu 1. sınıf %95 gibi oldukça yüksek bir oranla göçün işsizliği arttırdığını düşünmektedir. Ayrıca 2.sınıfta yer alan bireyler bu ifadeye %72 oranla kararsız kaldığını belirtmiştir.
- “Göç, toplumsal çatışmalara neden olur.” ifadesine 3. sınıftaki bireyler %58 oranla katılmamakta iken 1. sınıftaki bireyler %89 oranla bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir.

Bu üç gruba birbirinden ayrılmasında öne çıkan değişkenler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Kararsızlar	Katsayı	Standart Hata	t Değeri	p Değeri
Sabit	-18.86795	0.20517	-91.960	0.000
Dua Etme Sıklığı	-0.03541	0.04142	-0.855	0.393
Gelir Düzeyi	0.10713	0.08874	1.207	0.228
Politik Görüş	-0.16919	0.07726	-2.190	0.029
Çalışma Durumu (Çalışanlar)	18.09857	0.20518	88.210	0.000
Hoşgörülü Olanlar	Katsayı	Standart Hata	t Değeri	p Değeri
Sabit	-2.01901	0.45649	-4.423	0.000
Dua Etme Sıklığı	-0.11853	0.03712	-3.193	0.001
Gelir Düzeyi	0.15628	0.08532	1.832	0.067
Politik Görüş	0.08669	0.06619	1.310	0.191
Çalışma Durumu (Çalışanlar)	0.63491	0.23894	2.657	0.008

Tablo 4.8: Üç sınıflı modele ait değişkenlerin anlamlılık değerleri.

Gizli Sınıf Analizi ile yapılan analiz sonucunda dua etme sıklığı, gelir düzeyi, politik görüş, çalışıyor olma durumu anlamlı sonuç vermiştir fakat cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinde anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu nedenle cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri analizden çıkarılarak dua etme sıklığı, gelir düzeyi, politik görüş ve çalışma durumu değişkenleri ile gizli sınıf analizine devam edilmiştir.

Eğitim, yaş ve cinsiyet değişkeni için farklı bir analiz yöntemi kullanılmış ve aşağıda detaylarına yer verilmiştir.

Yukarıdaki tablo 1. Sınıfı temsil eden “Hoşgörülü Olmayanlar” sınıfını baz alarak oluşmuştur.

- ❖ 2. sınıfta yer alan bireyler Kararsız Olanlar sınıfını ifade etmektedir. Dua etme sıklığı ve gelir düzeyi değişkenlerinin anlamlılık değerleri Kararsızların yer aldığı 2. sınıf için %5 anlamlılık düzeyinden yüksek çıktığı için anlamlı değişken olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu sınıfı hoşgörülü olmayanlardan ayıran değişkenler politik görüş ve çalışma durumudur.
- ❖ Politik görüş değişkeninin anlamlılık düzeyi $0.029 < 0.05$ ’tir. Fakat politik görüş değişkeninin t değerinin ve katsayısının negatif değerli olması bu değişkenin aslında 1. sınıfın yani Hoşgörülü Olmayanlar sınıfının lehine bir değişken olduğunu söylemek mümkündür. Kısacası bireylerin politik görüş düzeyinin artması bireylerin Hoşgörülü Olmayanlar sınıfında yer alma olasılığının (0.035 birim) artacağını ifade etmektedir. Çünkü politik görüş düzeyi “Sol Görüşten Sağ Görüşe doğru artmaktadır” şeklinde kodlanmıştır. Böylece, bireylerin sağa doğru eğilimlerinin artması ile kararsızlar yenine hoşgörülü olmayanlar sınıfında yer alma olasılığı artacağını söylemek bu noktada mümkündür.
- ❖ 2. sınıfta yer alan bireylerde anlamlı çıkan diğer değişken ise Çalışma Durumu değişkenidir. Çalışma durumu değişkeni çalışmayanlar ve çalışanlar olarak kodlanmıştır. Burada elde edilen anlamlılık düzeyi 0.000 çıkmıştır yani çalışma durumu anlamlı bir değişkendir. Katsayının ve t değerinin pozitif değerde olması çalışanlar grubuna dahil olan bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörülü olup olmama konusunda kararsızlar grubunda yer alma olasılığının hoşgörülü olmayan grupta yer alma olasılığına göre (18 birim) daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- ❖ 3. sınıfta yer alan bireyler Hoşgörülü Olanlar sınıfını oluşturmakta ve ankete katılanların yaklaşık %16’sını oluşturmaktadırlar. Hoşgörülü Olanlar sınıfı ile Hoşgörülü Olmayanlar sınıfı arasında belirleyici olan yani istatistiksel olarak

anlamli olan değişkenler dua etme sıklığı, gelir düzeyi ve çalışma durumudur.

Politik görüş değişkeni ise 0.19 olasılık değeriyle anlamli bir değişken değildir.

- ❖ Dua etme sıklığı 0.001 p değeriyle anlamli çıkmıştır. Dua etme sıklığı değişkeninin skoru arttıkça bireyin hoşgörölü olmayan grupta olma olasılığı hoşgörölü gruba göre daha fazla olur.
- ❖ Gelir düzeyi değişkeni %10 anlamlilik düzeyine göre 0.067 ile anlamli bir değişkendir. Katsayının ve t değerinin de pozitif değerde olması gelir düzeyleri yüksek olan bireylerin Hoşgörölü sınıfta yer almalarını sağladığı sonucuna ulaşmak mümkündür.
- ❖ Çalışma durumu değişkeni ise 0.008 ile anlamli bir değere sahiptir. Burada ise kararsız sınıfın çıktılarının aksine olarak çalışan bir bireyin hoşgörölü olmayan grup yerine hoşgörölü grupta olma olasılığı daha fazladır.

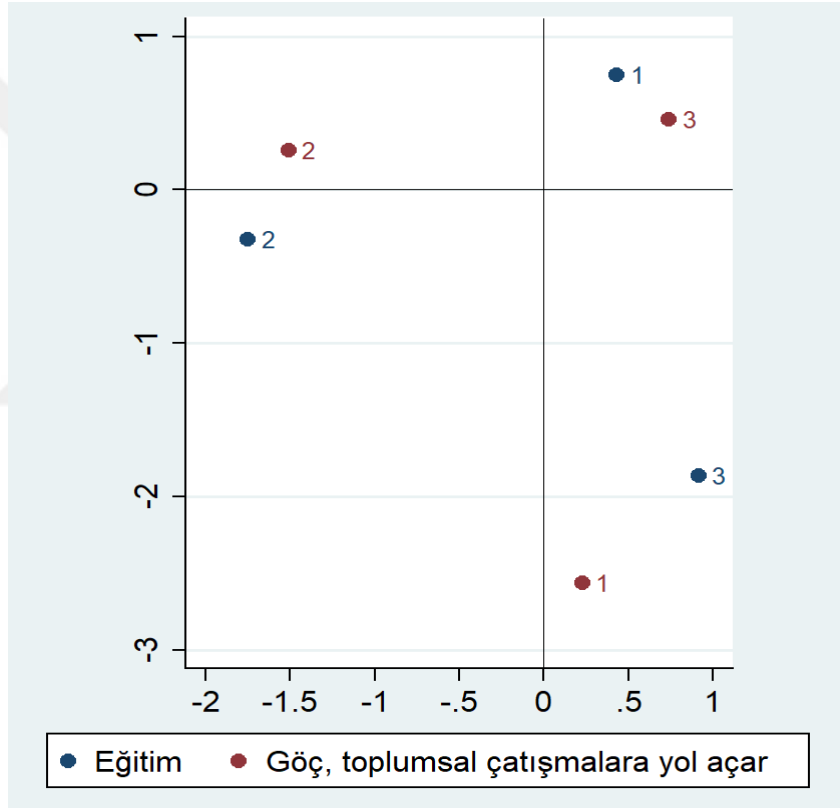
Yukarıda bahsedildiğı üzere eğitim düzeyi, yaş ve cinsiyet için gizli sınıf analizi kullanılamamıştır. Gizli sınıf analizi sonuçlarında bu değişkenlerin anlamsız çıkma nedenleri yüzünden Uyum Analizi yapılmıştır.

İlk olarak eğitim düzeyinin göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen değişkenler arasında yer alabileceğı ön görölmüştür. Eğitim düzeyi arttıkça göçmenlere yönelik hoşgörünün de artacağı ya da eğitim düzeyi azaldıkça hoşgörünün azalacağı varsayımı yapılmıştır. Yapılan araştırmalar eğitim düzeyinin arttıkça bireylerin göçmenlere karşı daha hoşgörölü olduğunu göstermektedir. Jens Hainmueller ve Michael J. Hiscox göçmenlere yönelik tutumlarını açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmayla eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin daha az ırkçı olduklarını, göçmenlere yönelik daha hoşgörölü olduklarını; bunun aksine olarak düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin daha fazla ırkçı tutumlar sergilediklerini ortaya koymuştur (Hainmuller ve Hiscox, 2007).

Eğitim düzeyi değişkeni ile bazı ifadelerin uyum analizleri yapılmış ve aşağıdaki çizimlere ulaşılmıştır:

Literatürde yer alan bilgilere göre eğitim düzeyi göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerden biridir. Eğitim düzeyi arttıkça hoşgörünün de artacağı beklenmektedir. Buna göre eğitim düzeyi ile farklı değişkenler arasında yapılan uyum

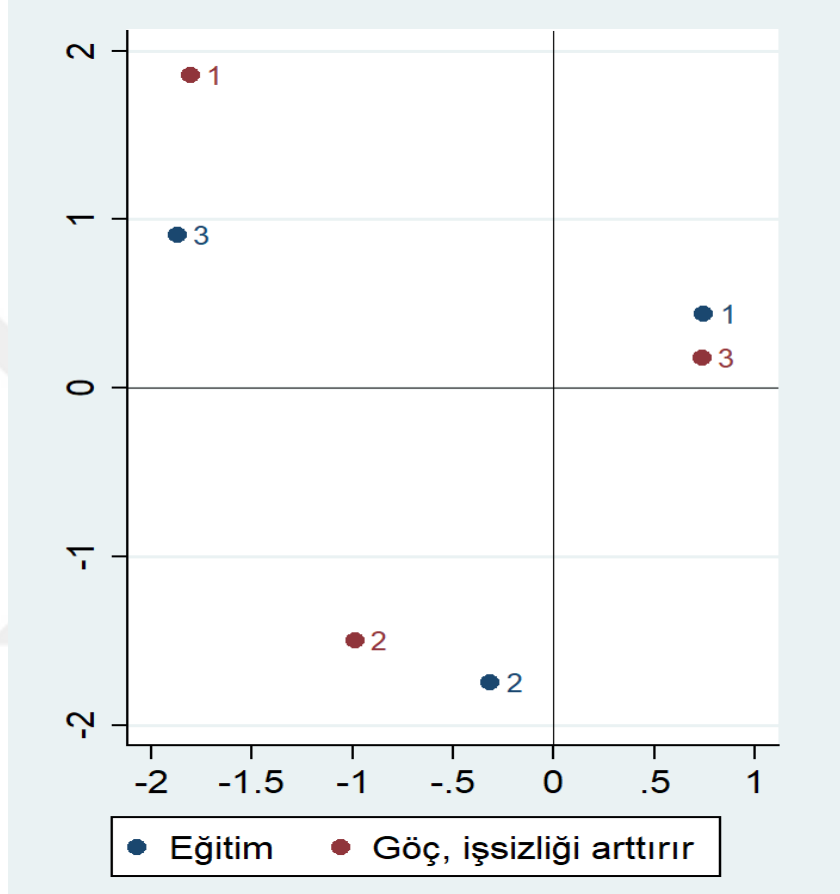
analizinde literatüre benzer sonuçlar elde edilmiştir. Eğitim düzeyi ile göçün toplumsal çatışmalara yol açtığı değişkeni incelendikten sonra aşağıdaki şekil karşımıza çıkmaktadır. Şekil 4.3'te de görüleceği üzere yüksek eğitim düzeyine sahip olan bireyler “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.” ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir ve hoşgörülü olanlar sınıfında yer almışlardır; benzer şekilde eğitim seviyesi düşük olan bireyler göçün toplumsal çatışmalara yol açtığını düşünmüş ve son olarak orta düzey eğitim seviyesine sahip olan bireyler ise kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 4.3: Eğitim düzeyi değişkeni ve toplumsal çatışma ilişkisi çizimi.

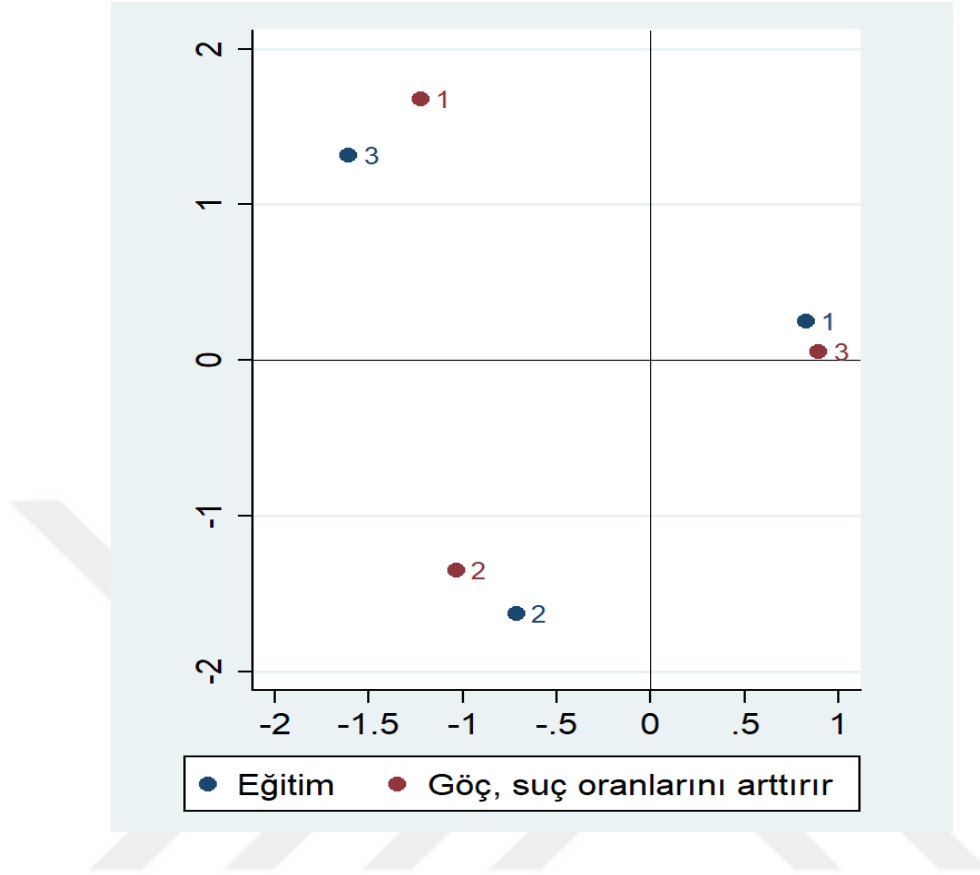
Hiç şüphesiz işsizlik, birçok bireyi yakından etkileyen toplumsal bir sorundur. Son yıllarda göçmenlerin ülkeye gelişi ile orantılı olarak işsizliğin de arttığı ya da bazı bireylerin işlerinin sona erdiğinden yukarıda bahsedilmişti. Fakat literatürde geçen bilgiler de göz önünde bulundurulduğunda eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin göçmenlerin işsizliği arttırdığını düşünmedikleri yargısına ulaşılmıştır. Uyum analizi yapılarak elde edilen sonuçlar da bu yargıyı destekler nitelikte olup Şekil 4.3'te gösterilmiştir. Şekil 4.3'e göre eğitim seviyesi yüksek olan bireyler “Göç, işsizliği

arttırır.” ifadesine katılmamaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan bireylerin ve “Göç, işsizliği arttırır.” ifadesine katıldığı ortaya çıkmıştır. Orta düzey eğitim seviyesine sahip olan bireyler ise kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 4.4: Eğitim düzeyi değişkeni ve işsizlik ilişkisi çizimi.

Eğitim düzeyi değişkeni ile göçün suç oranlarını arttırıp arttırmadığı ifadesine katılım oranları uyum analizi yoluyla incelendiğinde de yukarıdaki şekillere benzer sonuçlar elde edilmiştir. Eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin göçün suç oranlarını arttırmadığını savunduğu; eğitim seviyesi düşük olan bireylerin ise bu ifadeye katılmadığı görülmüştür. Orta düzey eğitim seviyesine sahip olan bireyler ise kararsız kaldığı bilgisine ulaşılmıştır.

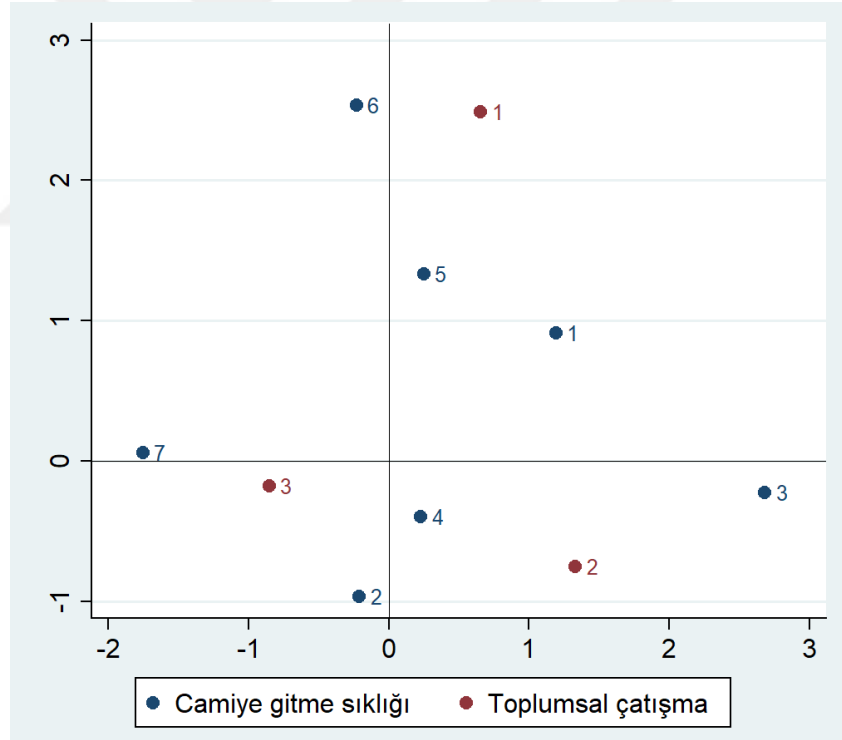
Şekil 4.5: Eğitim düzeyi değişkeni ve suç oranları ilişkisi çizimi.

Göçmenlere yönelik hoşgörüü belirleyen faktörler arasında dini düzey değişkenine de yer verilmiştir. Bunun sebebi dini yaşama önem veren bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarının daha hoşgörülü olabileceği düşüncesidir (Scheepers, Gijberts ve Hello, 2002:248). Her ne kadar dini inanç seviyesi yüksek olan bireylerin daha hoşgörülü olduğunu savunan çalışmalar olsa da bu görüşün tam tersini yani dini düzeyi daha düşük olan bireylerin daha hoşgörülü tutumlar sergilediğini vurgulayan çalışmaların da var olduğu bilinmektedir (Daniels ve Von Der Ruhr, 2005:470). Fakat yapılan literatür çalışmasında dini düzeyi yüksek olan bireyler ile günlük yaşamlarında dini inanışlara daha az yer veren bireylerin benzer düşüncelere sahip olduğunu gösteren çalışmaların da var olduğu görülmüştür. Yani günlük yaşamında her vakit camiye giden birey ile hiç camiye gitmeyen bireylerin göçmenlere yönelik tutumlarında veya günde birkaç defa dua eden bireyler ile hiç dua etmeyen bireylerin

göçmenlere yönelik tutumlarında benzerlik olduğu yapılan uyum analizi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Dini düzeyi açıklayabileceği düşünülen camiye gitme sıklığı ile dua etme sıklığı değişkenlerinin “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.” ifadesi ile arasındaki ilişki incelenmiş ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Camiye gitme sıklığı değişkeni 1’den 7’ye kadar ifadelerle ölçülmüş olup bu ifadeler “Haftada birden fazla camiye giderim (1)” ile “Hiç camiye gitmem (7)” ölçüm değerleri arasında olacak şekilde gösterilmiştir. Yani camiye gitme sıklığı düştükçe ölçüm değeri artmaktadır. Camiye gitme sıklığı değişkeni ile “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.” ifadesi Uyum Analizi ile incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Şekil 4.6’da gösterilmiştir:

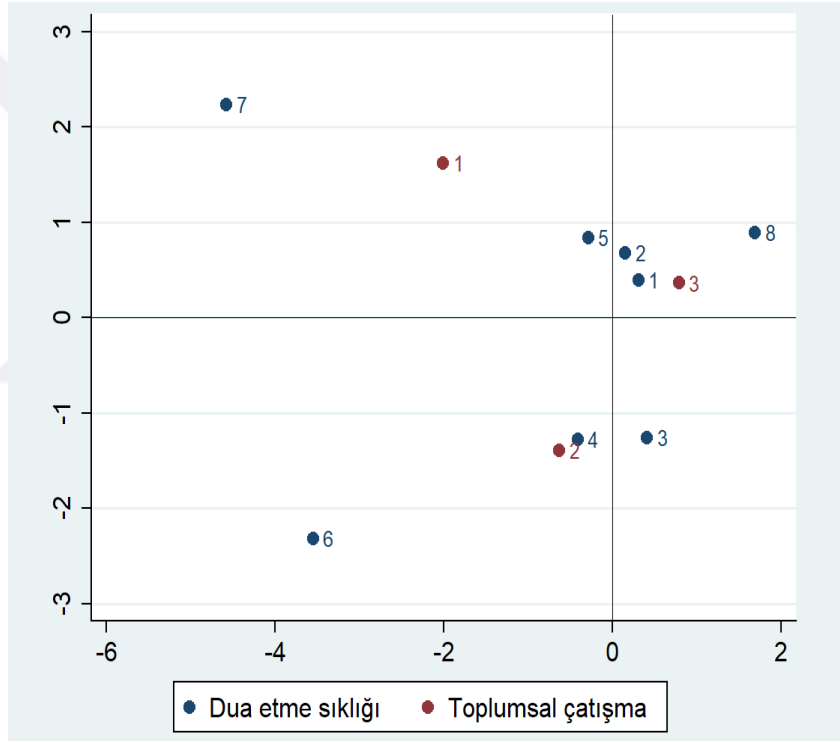

Şekil 4.6: Camiye gitme sıklığı değişkeni ile toplumsal çatışma ilişkisi çizimi.

Şekil 4.6 incelendiğinde camiye gitme sıklığı 1 yani çok sık camiye giden bireyler ile camiye gitme sıklığı çok az olan 6 (oldukça az) ve 5 (yılda bir defa) ölçüm değerine sahip olan bireyler göçün toplumsal çatışmalara yol açtığı ifadesine katıldıkları

sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde haftada bir defa camiye gittiğini belirten (2) ve hiç camiye gitmediğini belirten (7) bireylerin de aynı grupta yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu gruplarda yer alan bireyler göçün toplumsal çatışmalara yol açtığı ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Son olarak, camiye gitme sıklığı orta düzeyde olan bireyler ise göçün toplumsal çatışmalara yol açıp açmadığı konusunda kararsız kaldıklarını belirterek kararsızlar sınıfında yer almışlardır.

Dua etme sıklığı değişkeni ile “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.” ifadesi Uyum Analizi ile incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Şekil 4.7’de gösterilmiştir:

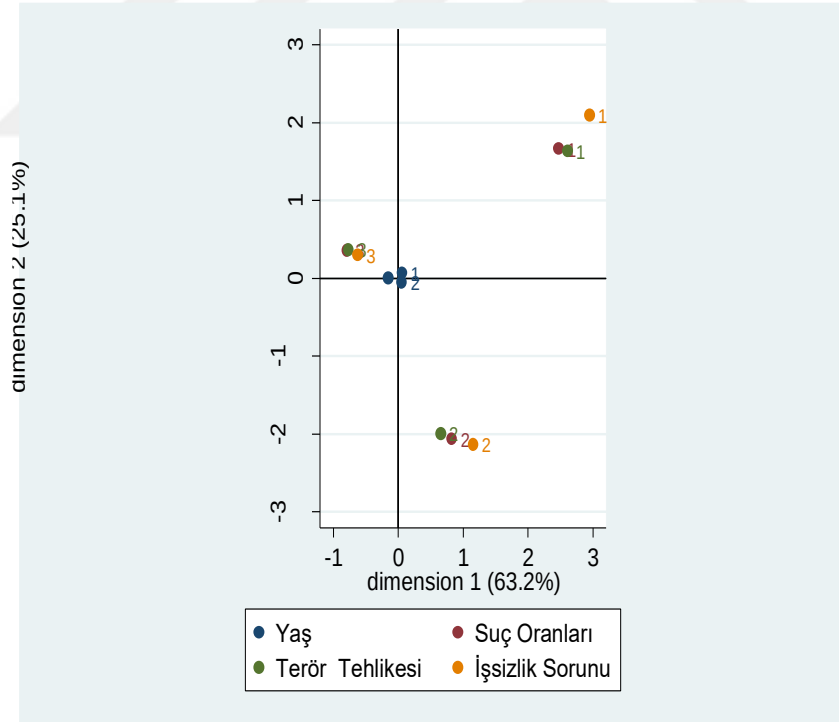
Şekil 4.7: Dua etme sıklığı değişkeni ile toplumsal çatışma değişkeni ilişkisi çizimi.

Dua etme sıklığı değişkeninin ölçümü ise 1’den 8’e kadar olan ifadelerle yapılmış olup bu ifadeler “Günde birkaç defa” ve “Hiç dua etmem” ölçüm değerleri arasında olacak şekilde analize dahil edilmiştir. Şekil 4.7’de görüleceği üzere günde birkaç defa dua ettiğini belirten, günde bir defa dua ettiğini belirten ve günde hiç dua etmediğini belirten bireyler aynı grupta yer almakta ve bu bireyler göçün toplumsal çatışmalara yol açmayacağını söylediği bilgisine ulaşmıştır. Günde oldukça az dua ettiğini belirten ve yalnızca özel bayram günlerinde dua ettiğini belirten bireyler ise göçün toplumsal çatışmalara yol açtığını savunan ifadeye katılmışlardır. Dua etme

sıklığı orta seviyelerde olan bireyler ise göçün toplumsal çatışmalara yol açıp açmayacağı konusunda kararsız kaldıkları sonucuna ulaşmıştır.

Gizli sınıf analizinde anlamsız çıkan diğer bir değişken yaş değişkenidir. Çalışma kapsamında yaştan göçmenlere yönelik hoşgörüyü etkileyebileceği düşünülmüştür. Nitekim literatür incelendiğinde bu yargıyı destekleyen çalışmalar da mevcuttur. Veysel Bozkurt, Gülçin Kaya İnceplik ve Nurlan Baigabylov'un 2021'de göçmenlere yönelik tutumları demografik açıdan inceledikleri çalışmada yaş anlamlı bir değişken olarak bulunmuş ve yaş arttıkça bireylerin göçmenlere yönelik daha az hoşgörülü oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Bozkurt, Kaya İnceplik ve Baigabylov, 2021).

Yaş değişkeni için uyum analizi yapıldığında literatürde yer alan bilgilerin tersine aşağıdaki şekle ulaşmıştır:

Şekil 4.8: Yaş değişkeni ile suç oranları, işsizlik sorunu, terör tehlikesi değişkenlerinin ilişki çizimi.

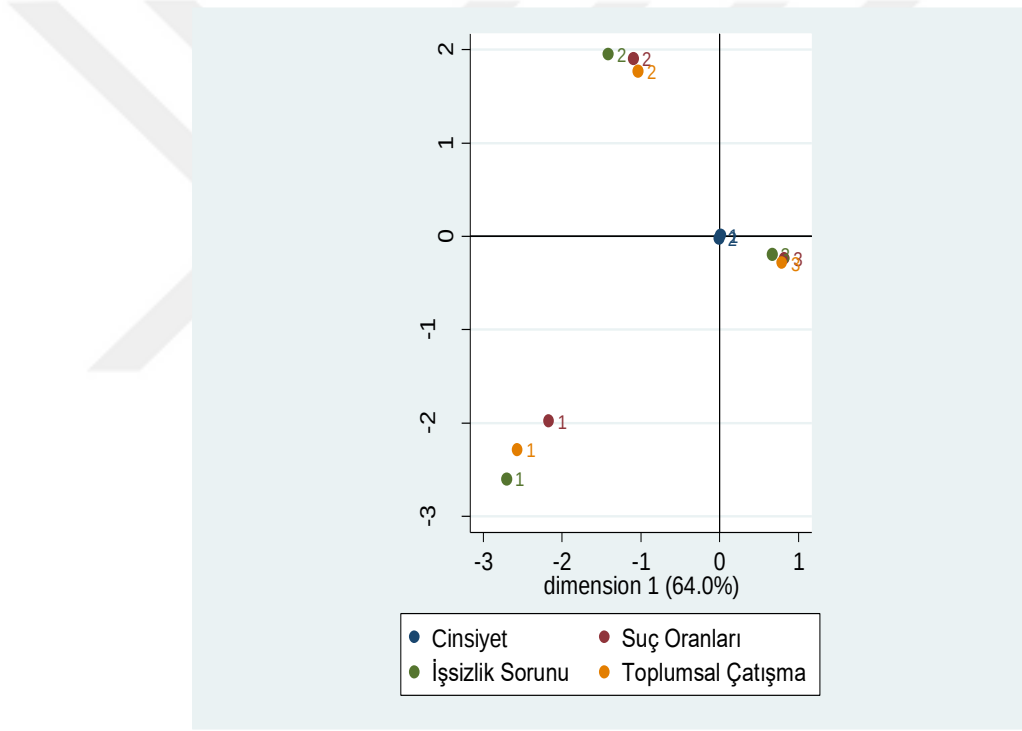
Şekil 4.8'de yer alan mavi renkli noktalar yaş değişkenini ifade etmektedir ve değişkenlerin merkezde toplandığı, 3 sınıftan herhangi birine doğru dağılım

göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yaş değişkeni tüm gruplarda merkezde toplanmış böylece yaş değişkeninin de hoşgörüye etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında gizli sınıf analizi yapılırken anlamlı sonuç vermeyen diğer değişken cinsiyet değişkeni olmuştur. Alanda yapılan ilgili çalışmalar incelendiğinde cinsiyet değişkeninin farklı çalışmalarda da göçmenlere yönelik hoşgörüye belirleyen anlamlı bir faktör olmadığı görülmüştür (Bozkurt, Kaya İnceplik ve Baigabylov, 2021).

Uyum analizi yapıldığında ulaşılan sonuç ise aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Şekil 4.9: Cinsiyet değişkeni ile suç oranları, işsizlik sorunu, toplumsal çatışma değişkenlerinin ilişki çizimi.

Şekil 4.9’da yer alan mavi renkli noktalar cinsiyet değişkenini ifade etmektedir. Değişkenlerin merkezde toplanmış olması 3 sınıftan herhangi birine doğru dağılım göstermediğini ifade etmektedir. Yaş değişkeni gibi cinsiyet değişkeni de tüm gruplarda merkezde toplanmış böylece cinsiyet değişkeninin hoşgörüye etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Geçmişten günümüze kadar insanın var olduğu her yerde göç faaliyetleri de var olmuştur. Göç hareketleri süreç içerisinde değişiklik gösterse de göç eden bireylerin en temel amacı daha iyi ve daha güvenli koşullarda yaşamlarını sürdürmek olmuştur. Bireyler temel yaşam haklarını korumak ve bu hakkı devam ettirebilmek amacıyla göç etseler de göçün aynı zamanda çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi problemlere yol açtığı da bilinen bir gerçektir. Her ne amaçla olursa olsun yaşadıkları bölgeden ayrılıp yeni bir yerde yaşamaya başlayan göçmen, sığınmacı ya da mülteciler yerel halk için zamanla tehdit unsuru olarak algılanabilmektedir.

Son yıllarda Arap Baharı ve sonrasında gerçekleşen Suriye iç savaşı sonucu ülkelere çok sayıda göçmen girişine sebep olmuştur. Türkiye'nin Suriye'ye sınır olması hiç şüphesiz Türkiye'yi en yoğun göç alan ülkelerden biri haline getirmiştir. Başlangıçta göçmen girişleri kontrol altında tutulabilirken yoğun ve kitleler halinde olması Türkiye'yi zor duruma sokmuş ve hükümetin bu konuda çeşitli politikalar üretmesini zorunlu kılmıştır. Göçmenlerin kontrolsüzce artışı ve ülkenin her yerinde yaşamaya başlamaları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla göçmenler arasında küçük çaplı bazı anlaşmazlıkların yaşanmasına sebep olmuştur (Şahin ve Aydemir, 2018:140).

Yapılan literatür araştırması, Türkiye'de göç hakkında çok fazla çalışmanın mevcut olduğunu göstermiştir. Ancak son yıllarda göçmenlere yönelik tutumun incelendiği çalışmalar yaygınlaşmış olsa da doğrudan göçmenlere yönelik hoşgörüyü ölçen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ayrıca göçmenlere yönelik tutumları incelemek amacıyla yapılan çalışmaların daha çok Suriyeli göçmenlere yönelik olması nedeniyle tüm göçmenleri kapsayacak bir araştırma yapılması gerekli görülmüştür.

Bu araştırmada Türkiye'de yaşayan bireylerin göçmenlere yönelik hoşgörülerini belirleyen faktörler incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında Dünya Değerler Anketinin 2017-2022 yıllarını içine alan 7. Dalga verileri kullanılmıştır. Dünya Değerler Anketinin bahsedilen yılları kapsayan veri setinde yer alan göç ve göçmenler ile ilgili sorular arasından hoşgörüyü etkileyebileceği

düşünülen “Göç, suç oranlarını arttırır.”, “Göç, terör tehlikesini arttırır.”, “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.”, “Göç, işsizliği arttırır.” Sorularının yanı sıra “Göç, yoksul ülkeden gelen göçmenlere daha iyi yaşam koşulu sağlar.” ve “Göç, başka ülkeden gelenlere sığınacak yer olur.” ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi gibi bireylerin demografik özellikleri, sosyo-kültürel özellikleri ve bireylerin politik görüş düzeyleri ile dini inanç düzeyleri dikkate alınarak bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır. Göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörleri belirlemek amacıyla seçilen değişkenler kategorize edilmiş ve kategorik bir analiz yöntemi olan Gizli Sınıf Analizi ile test edilmiştir. Ayrıca elde edilen sonuçlardan hareketle eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş gibi seçilen bazı faktörlerin derinlemesine incelenmesi amacıyla Gizli Sınıf Analizinin yanında Uyum Analizi yöntemi de çalışmaya dahil edilmiştir.

Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlara göre bireylerin eğitim düzeyleri, gelir düzeyleri, dini inanç düzeyleri, politik görüş düzeyleri ve çalışıyor olma durumları göçmenlere yönelik hoşgörülü tavır sergileme konusunda anlamlı birer değişken olarak bulunmuştur. Ayrıca Gizli Sınıf Analizi sonucundan elde edilen bulgular Türkiye’de göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörler konusunda “Hoşgörülü Olanlar”, “Kararsızlar” ve “Hoşgörülü Olmayanlar” olmak üzere üç sınıfın varlığını ortaya çıkarmıştır.

Çalışma kapsamınca yapılan Gizli Sınıf Analizinde “Hoşgörülü Olmayanlar” olarak isimlendirilen sınıfa dahil olan bireylerin çoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sınıfın “Hoşgörülü Olmayanlar” olarak isimlendirilmesinin sebebi bireylerin çoğunluğunun “Göç, suç oranlarını arttırır.”, “Göç, terör tehlikesini arttırır.”, “Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.”, “Göç, işsizliği arttırır.” ifadelerine katıldığını belirtmiş olmasıdır. Fakat yine bu sınıfta yer alan bireylerin çoğunluğu “Göç, yoksul ülkelere gelen göçmenlere daha iyi yaşam koşulu sağlar.”, “Göç, başka ülkeden gelenlere sığınacak yer olur.” ifadelerine de katıldığını belirttiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm ifadelerle kararsız olduğu yanıtını veren bireylerin olduğu sınıf “Kararsızlar” olarak ve “Göç, suç oranlarını arttırır.”, “Göç, terör tehlikesini arttırır.”,

“Göç, toplumsal çatışmalara yol açar.”, “Göç, işsizliği artırır.” ifadelerine katılmadığını belirten ve “Göç, yoksul ülkelere gelen göçmenlere daha iyi yaşam koşulu sağlar.”, “Göç, başka ülkeden gelenlere sığınacak yer olur.” ifadelerine ise katıldığını belirten bireylerin olduğu sınıf ise “Hoşgörülü Olanlar” sınıfı olarak isimlendirilmiştir.

Yapılan Gizli Sınıf Analizi ve Uyum Analizi sonuçları birlikte incelendiğinde bir bireyin “Hoşgörülü Olmayanlar” sınıfı yerine “Hoşgörülü Olanlar” sınıfına dahil olma olasılığının bireyin çalışıyor olması, eğitim düzeyinin yüksek olması, gelir düzeyinin yüksek olması halinde arttığı görülmüştür. Uyum Analizi bulgularında da bahsedildiği gibi eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin göçmenleri bir sorun olarak görmediği yönündedir. Dindarlık düzeyinin ölçüldüğü camiye gitme sıklığı değişkeni ile göçmenlere yönelik hoşgörünün uyum analizi ile ölçülmesi sonucunda çok sık camiye gidenler ile çok az camiye giden ya da hiç camiye gitmeyenlerin aynı grupta yer alması yapılan analizin çalışmadığını ortaya çıkarmış ve bu değişken çalışma için bir kısıt oluşturmuştur.

Literatürde yaş faktörünün dahil edilerek yapılan çalışmalara bakıldığında yaşın anlamlı bir faktör olduğu sonucuna ulaşan çalışmaların mevcut olduğu görülmüştür. Fakat bu çalışma kapsamınca yapılan iki istatistiksel analiz yönteminde de yaş anlamsız bir faktör olarak bulunmuştur. Bu sorunun sebebi araştırıldığında kullanılan veri setinin örnekleminde yer alan yaş değişkeninin Türkiye şartlarını yansıtmadığı bilgisine ulaşılmış olup yaş değişkeninin anlamsız bir faktör olarak ele alınmış olması çalışma için bir kısıta neden olmuştur.

Literatürde bulunan çalışmalardan farklı olarak bu araştırma göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörleri detaylı bir biçimde ele alarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının göçmenlere yönelik hoşgörü konusunda hangi sınıfta yer aldığını belirlemek hedeflenmiştir. Türkiye’de göç ile ilgili makaleler çoğunlukta olsa da özellikle yabancı göçmenlere yönelik tutumların incelendiği genel çalışmaların bulunmaması araştırma için bir kısıt oluşturmuştur. Bu nedenle literatür taraması daha çok yabancı kaynaklarla desteklenmiştir.

Yapılan araştırma sonucu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göçmenlere yönelik hoşgörünün son yıllarda fazlaca azaldığı dikkate çarpmıştır. Araştırmada kullanılan her iki istatistiksel analiz sonuçlarında Türkiye’de göçmenlere yönelik hoşgörü üzerinde cinsiyet değişkeni anlamsız çıkmıştır. Fakat konu derinlemesine araştırılarak Dünya Değerler Anketi’nin son yıllardaki verileri karşılaştırılmış ve sonucunda kadınların göçmenlere yönelik daha az hoşgörüye sahip olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamınca kullanılan istatistiksel analiz teknikleriyle bu sonuca ulaşılammış olursa da François ve Magni-Berton, Amuedo-Dorantes ve Puttitanun gibi araştırmacıların farklı ülkelerde göçe yönelik hoşgörüyü incelemek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarla Türkiye’de de benzer sonuçların var olduğu bilgisine ulaşıldığını söylemek mümkündür.

Yukarıda da belirtildiği üzere göçmenlere yönelik hoşgörüyü belirleyen faktörlerin başında eğitim düzeyi değişkeni gelmektedir. Göçmenlere yönelik tutumu inceleyen çalışmalar incelendiğinde hem dünya üzerindeki farklı ülkelerde hem de Türkiye’de yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi değişkenine yer verildiği görülmüştür. Gerek Sheve ve Slaughter, Semyonov, Rajman ve Gorodzeisky, Daniels ve Ruhr’un yurtdışında göçmenlere yönelik tutumu inceledikleri çalışmalarda gerekse Türkiye’de Kaya ve Polat’ın, Eser ve Uygur’un, Çiftçi’nin göçmenlere, özellikle Suriyeli göçmenlere, yönelik yapmış oldukları çalışmalarda eğitim düzeyi belirleyici bir etki olarak ele alınmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalar ve bu çalışma kapsamında uygulanan Uyum Analizi sonuçlarına göre eğitim düzeyi değişkeni anlamlı bir değişken olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat Gizli Sınıf Analizinde eğitim düzeyi değişkeninin anlamlı sonuç vermemesinin veri setinde yer alan örneklemin dengeli dağılmamasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Son yıllarda göçmenlere yönelik hoşgörünün tüm dünya ülkelerinde düşmeye başladığını söylemek mümkündür. Bunun sebepleri arasında göçmenlerin sayısındaki artık olabileceği gibi dünyada yaşanan salgın hastalıklar, ekonomik krizler gibi diğer problemler de olabilir. Chatruc ve Rozo, yapmış oldukları çalışmada özellikle COVID-19’un beraberinde getirdiği ekonomik krizlerin göçmenlere yönelik olumsuz tutumu arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır (Chatruc ve Rozo, 2021).

Hollanda’da göçmenlere yönelik kutuplaşmayı gizli sınıf analizi ile ölçmeyi amaçlayan bir çalışma sonucunda bu çalışma ile benzer sonuçlar elde edilmiş ve toplumun neredeyse yarısının göçmenlere yönelik olumsuz tavırlar sergilediği, bir kısmının hoşgörülü olduğu fakat bireylerin çok azının (%20’den az) göçmenleri desteklediği görülmüştür (Albada, Hansen ve Otten, 2020:638).

Sonuç olarak, göçmenlere yönelik hoşgörü konusunda dünya üzerindeki diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de benzer sonuçlara rastlanılarak göçmenlere yönelik hoşgörünün günden güne azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Politika üreticilerin bu noktada ivedilikle yeni politikalar üretmesi yerel halk ve göçmenlerin birlikte daha iyi koşullarda yaşamalarını kolaylaştırması açısından önem arz etmektedir. Bu araştırmanın göçmenlere yönelik hoşgörü konusunda politika üreticilere yol gösterici olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağlargo , O. ve Yardımcı,  . (2019). Uluslararası Düzensiz G   ve  alışma Hayatı: şanlıurfa İlindeki Suriyeli Göçmenlerin Durumu. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 14(2), 536.
- Akkaş, İ. ve Aksakal, İ. (2021). Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan  rneği, **Sosyolojik Bağlam Dergisi**, 48.
- Aktürk, D. (2004). Çoklu Uyum Analizi Tekniğinin Sosyal Bilim Araştırmalarında Kullanımı. **Journal of Agricultural Sciences**, 10(02), 1.
- Albada, K., Hansen, N. ve Otten, S. (2021). Polarization in attitudes towards refugees and migrants in the Netherlands. **European Journal of Social Psychology**, 51(3), 627-643.
- Altıntaş,  . ve Kutlu,  . (2020). Ankara Üniversitesi Yabancı Uyruklu  ğrenci Seçme Testinin  l me Değişmezliğinin  rt k Sınıf ve Rasch Modeline Göre İncelenmesi. **Eğitim ve Bilim**, 45(203), 28.
- Alpar, R. (2013). Uygulamalı  ok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler, **Detay Yayıncılık**, Ankara, 2013, 4.
- Amuedo-Dorantes, C. ve Puttitanun, T. (2011). Gender Differences in Native Preferences Toward Undocumented And Legal Immigration: Evidence from San Diego. **Contemporary Economic Policy**, 29(1), 3.
- Anuşlu, M. D. (2015). Gözlenemeyen Sınıf Analizi ile Bir Hızlı Moda Markasında Müşteri Segmentasyonu, 2015.

- Anuşlu, M. D. ve Çılan, Ç.A. (2019). Determination of Customer Apparel Preferences By Using Latent Class Analysis: An Application for Koton Brand. **International Journal of Management Economics & Business/Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 15(2).
- Arvas, A. Habermas' ta Din ve Toplum. **Din Sosyolojisi Araştırmaları**, 2(3), 65.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açidan Analitik Bir Yaklaşım. **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 5(2), 357-380.
- Ateş, T. (2018) Dünya Tarihini Etkileyen Göçler ve Türk Milletinin Etkisi. **Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), 42-47.
- Ayan, M. ve Yaylı, H. Suriyeli Sığınmacıların Uyum Süreci: Ankara ve Kırıkkale Kentlerinde Bir Araştırma. **Türk Dünyası Araştırmaları**, 131(259), 441.
- Aykut, A.S. (2019) Ankara'da Göçmen Deneyimleri Üzerinden Göçmen Olma Hali, Damgalanma ve Suçluluk İlişkisi, Ankara.
- Baran, A., ve Kurnaz, Z. Yaşlıların Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Sosyal İlişkilerinin Aktif Yaşlanma Açısından Analizi, 43. (2019).
- Başaran, F. (1972). Türkiye'de Beyin Göçü Sorunu.
- Bohman, A., ve Hjern, M. In The Wake of Radical Right Electoral Success: A Cross-Country Comparative Study of Anti-Immigration Attitudes Over Time. **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 42(11), 1741. (2016).

- Bozkurt, V., Kaya Göçmenlere Yönelik Tutumları Etkileyen Değerler
İnceiplik, G. ve ve Demografik Faktörler, Göç ve Etkileri, Edit: M.
Baigabylov, N. (2021). Karakaş, D. Çak, s.64, **Pagem-Akademi Yayınları**,
Ankara.
- Calahorrano, L. (2013). Population Aging and Individual Attitudes Toward
Immigration: Disentangling Age, Cohort and Time
Effects. **Review of International Economics**, 21(2),
342-353.
- Canatan, K. Türkiyeli Kadınların Sorun Çözme
Stratejileri. **Eskiyeni**, (12), 26.
- Cebeci, M. (2015). Sosyolojik Açıdan Göç ve Göçmenlerin Sosyal
Kültürel Entegrasyonları: Kavramsal Bir
Çalışma. Disiplinler Arası Göç ve Göç Politikaları
Sempozyumu, Canatan K. vd. (Ed.), İstanbul:
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları,
135-158.
- Chatruc Rodriguez, M. ve Attitudes Towards Migrants During Crisis Times,
Rozo, S. (2021). **Institute of Labor Economics**, 13.
- Clausen, S. E. (1998). Applied Correspondence Analysis: An
Introduction (Vol. 121). Sage.
- Çakı, F. (2011). Gençlerin Uluslararası Gönüllü Hizmet Deneyimleri
ve Birey Üzerindeki Sosyo-Kültürel
Etkileri. **Akademik İncelemeler Dergisi**, 6(1), 142.
- Çankaya, İ. H. (2019). Okul Yöneticilerinin Algılarına Göre Kültürel
Sermaye Hoşgörü ve Tolerans Arasındaki
İlişki. **EKEV Akademi Dergisi**, (80), 113-121.

- Çapan, F. ve Güvenç, B. (2017). Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü. **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6(18), 633.
- Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi. **Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches**, 7(3).
- Çılan, Ç. (2015). Uygulamalı Sınıf Analizi. İstanbul: **Çağlayan Kitapevi**.
- Daniels, J. P. ve Von Der Ruhr, M. (2005). God and the Global Economy: Religion and Attitudes Towards Trade and Immigration In The United States. **Socio-Economic Review**, 3(3), 473.
- Davidov, E. ve Meuleman, B. (2012). Explaining Attitudes Towards Immigration Policies in European Countries: The Role of Human Values. **Journal of Ethnic And Migration Studies**, 38(5), 17.
- Deveci, E. ve Yorulmaz, Ö. (2021). Gizli Sınıf Analizi ile Türkiye'de Cinsiyet Eşitsizliğine Bakış Açısının Değerlendirilmesi. **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, 10(2), 135.
- Eisenstein, M. A. (2006). Rethinking the Relationship Between Religion and Political Tolerance in the U.S. **Political Behavior**, 28(4), 329.
- Eren, V. ve Çakran, Ş. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(39), 4.
- Eser, H. B. ve Uygur, M. R. (2019). Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutumların Bütünleşmiş Tehdit ve Sosyal Mesafe Kuramları Doğrultusunda İncelenmesi: Süleyman Demirel

- Fertig, M. ve Brenner, J. (2006). Identifying The Determinants of Attitudes Towards Immigrants: A Structural Cross-Country Analysis.
- François, A. ve Magni-Berton, R. (2013). Individual Gendered Attitudes Toward Immigrants. Empirical Evidence From French Surveys. **The Social Science Journal**, 50(3), 323.
- Gençler, A. (2004). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası. **In Journal of Social Policy Conferences** (No. 49), 175.
- Goodman, L. A. (1974). Exploratory Latent Structure Analysis Using Both Identifiable and Unidentifiable Models. *Biometrika*, 61(2), 221.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları. **Journal of TESAM Akademy**, 86.
- Günay, G., Ersoy, A. F., Boylu, A. A. ve Kılıç, C. (2019). Göçmenlere Yönelik Olumsuz Tutum Ölçeğinin Türkçe Geçerlilik Güvenirliği. **Third Sector Social Economic Review**, 54(4), 1827-1843.
- Gürsoy, S. (2019). Göçmenlerin Çalışma Yaşamına Katılımı: Suriyeli Göçmenler Örneği: 12, Antalya) (Yüksek Lisans Tezi)
- Helbling, M., ve Traunmüller, R. (2016). How State Support of Religion Shapes Attitudes Toward Muslim Immigrants: New Evidence From A Sub-National Comparison. *Comparative Political Studies*, 49(3), 392.
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler. **Türk İdare Dergisi**, 467(1), 157.

- Karaoğlu, E. (2015). The Role of Social Dominance Orientation, Empathy And Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants (Master's Thesis, Middle East Technical University), 51.
- Kılıç, A. F. (2016). Uyum Analizi (Correspondence Analysis), **YBS Ansiklopedi**, v.3, is.1, Mart.
- Koçak, O. ve Gündüz, D. R. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(12), 77.
- Leon McDaniel, E., Nooruddin, I. ve Faith Shortle, A. (2011). Divine boundaries: How Religion Shapes Citizens' Attitudes Toward Immigrants. **American Politics Research**, 39(1), 219.
- Mayda, A. M. (2006). Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes Toward Immigrants. **The Review of Economics and Statistics**, 88(3), 518.
- Mirzabayova, R. (2021). İslam Rönesansında Birlikte Yaşama Tecrübesini Etkileyen Temel Faktörler. **BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, 2021(1), 57.
- Nemlioğlu, A. K. (2005). Benzerlik Analizleri: Varsayımlara Uymayan Kategorik Verilerde Çok Değişkenli Analiz. İstanbul: Beşir Kitapevi.
- Ortaylı, İ. (2007). Osmanlı Barışı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(1), 326.

- Özerim, G. (2014) Avrupa’da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusunda Dönüşü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi?. **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 5(1), 18.
- Özkan, B. (2015). Kredi Kartı Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Gizli Sınıf Analizi (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pilatin, Ü. (2022). Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin AB algısı: Karşılaştırmalı Bir Analiz (Master’s thesis, Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), 47.
- Polat, M. S. (2021) Selçuklu Göçerlerinin Batı Asya’ya Göçü. The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration, 225.
- Polat, F. Ç. ve Kaya, E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar. **Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(1), 46.
- Raijman, R., Semyonov, M., ve Schmidt, P. (2003). Do Foreigners Deserve Rights? Determinants of Public Views Towards Foreigners in Germany and Israel. *European Sociological Review*, 19(4), 382.
- Scheepers, P., Gijssberts, M., ve Hello, E. (2002). Religiosity and Prejudice Against Ethnic Minorities in Europe: Cross-National Tests on a Controversial Relationship. *Review of Religious Research*, 248.
- Scheve, K. F., ve Slaughter, M. J. (2001). Labor Market Competition and Individual Preferences Over Immigration Policy. **Review of Economics and Statistics**, 83(1), 140.
- Semyonov, M., Raijman, R., ve Gorodzeisky, A. (2006). The Rise of Anti-Foreigner Sentiment in European Societies, 1988-2000. **American Sociological Review**, 71(3), 427.
- Silik, C. E., Ilgaz, B., ve DüNDAR, Y. (2020). COVID-19 Sonrası Turist Davranışlarının Kuşak Farklılıkları Açısından Çoklu Uyum Analizi MCA ile

Değerlendirilmesi. **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (24), 354.

Sönmez, Ö. A., ve Aksan, G. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Tolerans Düzeylerinin Farklı Değişkenlerle İlişkisi. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (41), 305.

Sümer, E. (2021). Göç Araştırmaları Lisansüstü Program Öğrencilerinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutumu (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği). **Antakiyat**, 4(2), 337-360.

Şahin, M. C., ve Aydemir, S. (2018). Zorunlu-Kitlesel Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği. **Dini Araştırmalar**, 21(53 (15-06-2018)), 140.

Tunalı, H., ve Özkaya, S. (2016). Türkiye'de İşsizlik-İntihar İlişkisinin Analizi. **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(2), 56-70.

Ulutürk, S., ve Ersezer, D. (2011). Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü. **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, (47), 88.

Uzgören, N. (2007). Uyum Analizinin Teorik Esasları ve Regresyon Analizi ile Benzerliğinin Grafikselsel Boyutta Karşılaştırılması. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18, 5.

Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. **Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken**, 6(3).

Varela, J. G., Gonzalez Jr, E., Clark, J. W., Cramer, R. J. ve Crosby, J. W. (2013). Development and Preliminary Validation of the Negative Attitude Toward Immigrants Scale. **Journal of Latina/o Psychology**, 1(3), 155.

- Yamanlar, Y. (2020). Göç Kuramları Çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı Sonrası Batı Avrupa'nın Göç Deneyimi. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 19(2), 555.
- Yelkikalan, N., Dalboy, Z., COVID-19'un Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Doğan, S. ve Oflaz, A. Kuramına Etkisi: Durumsallık Yaklaşımı (2020). Bağlamında Bir Araştırma. **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 15(2), 139-165.
- Zhang, T.H. ve Brym, R. Tolerance of Homosexuality in 88 Countries: (2019). Education, Political Freedom and Liberalism, **Sociological Forum**, Vol. 34, No:2, 503.

İnternet Kaynakları

Declaration of Principles on Tolerance Proclaimed and signed by the Member States of UNESCO on 16 November 1995.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). Türkiye Göç Raporu (Yayın no. 40). Ankara.

Dünya Değerler Anketi

<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

<https://www.goc.gov.tr/multeci>

<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>

<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

<https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/istanbulda-arapca-tabela-operasyonu-en-az-dortte-ucu-turkce-olacak-5211452/>

<https://www.unesco.org/en/days/tolerance-day#:~:text=Among%20other%20things%2C%20the%20Declaration,and%20fundamental%20freedoms%20of%20others.>

https://www.researchgate.net/profile/Fatih-Altun/publication/320474977_disiplinlerarasi_goc_ve_goc_politikalari_sempozyumu_2015/links/59e7b4cca6fdccfe7f8af41f/disiplinlerarasi-goec-ve-goec-politikalari-sempozyumu-2015.pdf#page=157